Ewaluacja instrumentu RLKS w województwie pomorskim w latach 2014-2020

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „WSTĘGA KOCIEWIA”

RAPORT KOŃCOWY

Pracownia Badań Soma. Monika Kwiecińska-Zdrenka

TORUŃ, LUTY 2022|

Spis treści

Streszczenie 2
1. Wprowadzenie. Przedmiot badania 3
2. Przedmiot badania. Cele i zakres badania 4
Wielkość i dobór próby badawczej 5
3. Wyniki badania i ich interpretacja 6
3.1. Ocena wpływu na główny cel LSR 6
3.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny 14
3.3. Przedsiębiorczość 16
3.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe 19
3.5. Grupy defaworyzowane 22
3.6. Innowacyjność 27
3.7. Projekty współpracy 29
3.8. Ocena funkcjonowania LGD 30
3.9. Ocena procesu wdrażania 33
3.10. Wartość dodana podejścia LEADER 35
4. Odpowiedzi na pytania badawcze 38
5. Wnioski i rekomendacje 42
Spis tabel i wykresów 44
Załączniki. Narzędzia badawcze 46
Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI) 46
LGD (IDI) 52

Wykaz skrótów

APS – aktywna polityka społeczna
DR – analiza danych zastanych (desk research)
CATI – wywiady telefoniczne (computer assisted telephone interviews)
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
IDI – indywidualny wywiad pogłębiony (in-depth interview)
JST – jednostka samorządu terytorialnego
LGD – Lokalna Grupa Działania
LSR – Lokalna Strategia Rozwoju
OP – Oś Priorytetowa
PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
ZR – zrównoważony rozwój

Streszczenie

Niniejszy raport zawiera wyniki ewaluacji realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju przez Lokalnej Grupy Działania „Wstęga Kociewia”.

Podstawy źródłowe badania to:

- dane zastane: sprawozdanie finansowe i rzeczowe LGD, Lokalna Strategia Rozwoju, dokumenty LGD (statut, regulaminy, ogłoszenia o naborach, itp.)
- dane zastane: statystyki publiczne
- wywiady kwestionariuszowe z mieszkańcami, z uwzględnieniem beneficjentów działań realizowanych na obszarze LSR
- wywiady indywidualne pogłębione z przedstawicielami LGD (Rady, Zarządu, Biura).

Badanie empiryczne realizowano w 2021 roku.

Raport uporządkowano tematycznie zgodnie z wytycznymi ministerialnymi, tj. w dziesięć działów:

- Ocena wpływu na główne cele LSR
- Ocena wpływu LSR na kapitał społeczny
- Ocena wpływu LSR na przedsiębiorczość
- Ocena wpływu LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe
- Ocena wpływu LSR na grupy defaworyzowane
- Poziom innowacyjności realizowanych działań
- Projekty współpracy
- Ocena funkcjonowania LGD
- Ocena procesu wdrażania LSR
- Wartość dodana podejścia LEADER

Raport zawiera także zbiorcze zestawienie odpowiedzi na postawione pytania badawcze, wnioski i rekomendacje, które będą przedmiotem dalszych konsultacji społecznych oraz wykorzystane narzędzia badawcze.

1. Wprowadzenie. Przedmiot badania

Przedmiotem badania jest instrument terytorialny Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Celem RLKS jest zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego, zwiększenie potencjału gospodarczego oraz aktywności społecznej i zawodowej na obszarach problemowych objętych Lokalnymi Strategiami Rozwoju (LSR). Działania podejmowane w ramach RLKS mają służyć zaktywizowaniu lokalnych społeczności w zakresie kreowania i podejmowania przez nie różnego rodzaju inicjatyw oddolnych i umożliwią podniesienie zdolności do budowania kapitału społecznego, który jest znaczącym czynnikiem w kontekście poprawy konkurencyjności obszarów, na których brakuje miejsc pracy, pogarszają się warunki życia i kumulują się inne problemy społeczne.

Rozwój lokalny kierowany jest przez LGD, składające się z osób reprezentujących lokalne społeczno-gospodarcze interesy publiczne i prywatne.

Ocena sposobu wdrożenia i stosowania instrumentu RLKS powinna być dokonana **z uwzględnieniem pełnego kontekstu**: **organizacyjnego** (na poziomie LGD), **społeczno-gospodarczego** (specyfiki i możliwości rozwojowych na danym obszarze, w tym poziomu wykluczenia społecznego), **poziomu kapitału danej społeczności** (w postaci kapitału ludzkiego, społecznego, w tym wcześniejszych doświadczeń aktywizacyjnych i działania na rzecz społeczności owocujących poczuciem sprawstwa), **poziomu świadomości społecznej**, w szczególności **wizji rozwoju** (gospodarczego, społecznego i ekologicznego) oraz powiązania tych sfer. Podejście to obrazuje poniższy rysunek (rys. 1).

Przyjmujemy przy tym, że kontekst organizacyjny na poziomie programowym jest względnie sztywny, natomiast może być różny na poziomie poszczególnych LGD (założenia RLKS mogą być różnie realizowane). Kontekst społeczno-gospodarczy wpływa z jednej strony na kapitał ludzki (skalę wykluczenia społecznego), ale z drugiej strony determinuje też wizję rozwojową (można założyć, że na obszarach, na których silnie odczuwane są ubóstwo i wykluczenie, częściej brane są pod uwagę aspekty gospodarcze i społeczne rozwoju, z mniejszą uwagą dla rozwoju ładu ekologicznego). Istotnym dopełnieniem opisu przypadku powinno być rozpoznanie sposobu gromadzenia wcześniejszych doświadczeń – te wpływają na poziom kapitału społecznego i ludzkiego, a ten na fazę wdrażania instrumentu RLKS.

Rysunek 1. Uwarunkowania wdrażania RLKS

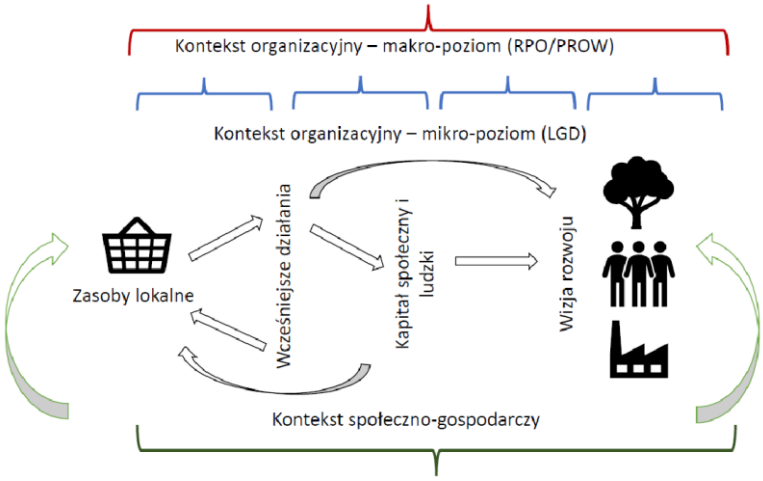

Źródło: opracowanie własne, źródło: Raport ewaluacyjny.

Przyjęcie powyższych założeń prowadzi do przyjęcia schematu badania, które realizowane będzie w porządku i w sposób, który pozwoli odnieść się do wszystkich powyższych kwestii. Odtworzony zostanie kontekst organizacyjny na poziomie makro (analiza dokumentów źródłowych), jak również na poziomie mikro (sposób funkcjonowania LGD – wywiady LGD), odtworzenie kontekstu społecznego: uwarunkowań

społeczno-gospodarczych obszaru objętego RLKS (na podstawie analizy statystyk publicznych oraz wywiadów z JST) i zasobów społecznych i ludzkich (na podstawie wywiadów z mieszkańcami).

2. Przedmiot badania. Cele i zakres badania

W badaniu wykorzystane będą następujące metody badawcze:

1. Analiza dokumentów źródłowych (**desk research**)

   Technika desk research polegająca na analizie danych zastanych, które przynoszą informacje ważne z perspektywy problematyki badania, lecz nie zostały wytworzone na jego potrzeby. Analiza obejmie swoim zakresem:

   - Dokumenty programowe,
   - Dokumenty strategiczne,
   - Dokumenty prawne regulujące rozwój lokalny i rewitalizację,
   - Wytyczne, poradniki, podręczniki dla LGD,
   - Analizy, raporty z ewaluacji dotyczących przedmiotu badania,
   - Dokumentacja konkursowa, wypełnione karty oceny formalno-merytorycznej dla projektów z zakończoną oceną formalno-merytoryczną,
   - Sprawozdania z realizacji Programu,
   - Lokalne Strategie Rozwoju.

   Analiza dostarczy wiedzy umożliwiającej ocenę kontekstu organizacyjnego na poziomie makro i mikro.

2. **CATI/CAWI** - **z (potencjalnymi) wnioskodawcami i beneficjentami** - mieszkańcami regionu.

   Ze względu na prawdopodobne zagrożenie epidemiczne zaplanowano realizację 1000 wywiadów telefonicznych na próbie reprezentatywnej dorosłych mieszkańców 15 LGD (tj. średnio 67 wywiadów na 1 Grupę).

   W celu uzupełnienia materiału badawczego opublikowany będzie także link do wersji elektronicznej kwestionariusza na stronie Stowarzyszenia LGD. Pomiar zostanie przeprowadzony z pomocą specjalistycznej platformy SomaLab, która umożliwia w pełni anonimowe (ale kontrolowalne) gromadzenie danych.

3. **IDI – z wybranymi celowo liderami lokalnymi z obszaru funkcjonowania LGD-ów**

   Wywiady indywidualne pogłębione umożliwiają dzięki stworzeniu intymnych okoliczności rozmowy, warunki do tego, aby poza prezentacją faktów, badani mogli formułować oceny i je uzasadniać. Pozwoli to na ustalenie w szczególności tych obszarów, które pozwolą na stworzenie rekomendacji zarówno operacyjnych, jak i strategicznych dotyczących przyszłej perspektywy finansowej.

Wielkość i dobór próby badawczej

Mieszkańcy (potencjalni wnioskodawcy i beneficjenci)

Przyjęto, że próba powinna z jednej strony dawać reprezentatywny obraz całego obszaru, ale jednocześnie powinna umożliwiać wnioskowanie dla każdego z obszarów LGD z osobna.

Lp.	Nazwa LGD	mieszkańcy	wnioskodawcy	w tym beneficjenci
1	Lokalna Grupa Działania "Chata Kociewia"	81	8	7
2	Lokalna Grupa Działania "Trzy Krajobrazy"	51	8	5
3	Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Dorzecze Słupi	100	10	6
4	Lokalna Grupa Działania "Wstęga Kociewia"	47	8	5
5	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemi Człuchowskiej	52	8	4
6	Powiślańska Lokalna Grupa Działania	40	5	5
7	Słowińska Grupa Rybacka	59	8	3
8	Stowarzyszenie "Bursztynowy Pasaż"	27	5	5
9	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Kraina Dolnego Powiśla"	34	10	6
10	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy	56	8	4
11	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Stolem	33	5	3
12	Stowarzyszenie Północnokaszubska Lokalna Grupa Rybacka	77	8	3
13	Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby	127	10	3
14	Żuławska Lokalna Grupa Działania	56	8	6
15	Lokalna Grupa Działania "Kaszubska Droga"	43	8	5
	RAZEM	883	117	67

Liderzy lokalni

Przyjęto założenie, że liderzy lokalni są zainteresowani wpływaniem na rozwój przez udział w pracach LGD. W efekcie przyjęto, że w każdym LGD badaniem objęte będą po 3 osoby reprezentujące:

- mieszkańców (po 1 osobie z 15 LGD)
- organizacje pozarządowe (nie mniej niż 8 osób) lub samorząd lokalny (nie mniej niż 7 osób)
- przedsiębiorcy (po 1 osobie z 15 LGD)

3. Wyniki badania i ich interpretacja

3.1. Ocena wpływu na główny cel LSR

Pytanie badawcze:

1. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

W Lokalnej Strategii Rozwoju przygotowanej z uwzględnieniem konsultacji społecznych wyróżniono trzy główne obszary problemowe, na których powinny koncentrować się działania LGD:

- Rozwój sektora mikro i małych przedsiębiorstw
- Poprawa jakości życia i wzmocnienie więzi społecznych na obszarze LGD
- Wzrost atrakcyjności obszaru dla mieszkańców i turystów

Podstawą wyznaczenia tych celów stało się badanie mieszkańców, spotkania konsultacyjne, ale także analizy potencjałów i możliwości obszaru oraz zagrożeń i szans dla jego rozwoju. Bardzo cennym zabiegiem przy projektowaniu celów LSR była analiza spójności wniosków z poszczególnych źródeł i możliwymi sposobami ich osiągnięcia.

Tabela 1. Logika wyznaczonych celów szczegółowych i przedsięwzięć LSR

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel główny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
bariery administracyjne wynikające z obowiązujących przepisów prawa, wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, w tym ZUS duża konkurencja na rynku konieczność znaczących nakładów finansowych ponad możliwości mieszkańców Brak wiedzy jak skapitalizować lokalne tradycje kulinarne (zmienić je w dochodowe). brak własnych środków lub trudności w ich pozyskaniu na rynku finansowym	brak pełnego dostosowania oferty przedsiębiorstw do potrzeb rynku	Niezadowalająca liczba podmiotów gospodarczych na jeden tysiąc mieszkańców niski organizacyjny i technologiczny potencjał przedsiębiorstw wysoki poziom bezrobocia i uzależnienia od pomocy społecznej niska aktywność zawodowa osób z grup defaworyzowanych Mała liczba podmiotów gospodarczych zainteresowanych rozwojem działalności opartej na zasobach lokalnych w tym kulturowych, historycznych, przyrodniczych	Rozwój sektora mikro i małych przedsiębiorstw	Dostosowanie potencjału mikro i małych przedsiębiorstw do potrzeb rynku poprzez zwiększenie zatrudnienia (nowoczesnego)	mieszkańcy, działający przedsiębiorcy, w tym NGO prowadzące działalność gospodarczą
				Zwiększenie poziomu aktywności ekonomicznej mieszkańców i rozwój przetwórstwa lokalnych produktów spożywczych	mieszkańcy obszaru, w tym grupy defaworyzowane działający przedsiębiorcy
Zróżnicowany poziom dostępu	Niska aktywność społeczna	Mało miejsc z ofertą kulturalną i	Poprawa jakości życia i	Zwiększenie aktywności społeczno - zawodowej	samorządy lokalne i inne

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel główny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
mieszkańców do usług Brak miejsc i ofert integrujących Niewykorzystany potencjał i słabość organizacji pozarządowych do aktywizowania mieszkańców Wykluczenie cyfrowe mieszkańców Niska aktywność społeczna mieszkańców	mieszkańców Osłabione więzi społeczne wśród mieszkańców	społeczną dla mieszkańców Niewykorzystany potencjał istniejącej infrastruktury niedostatku środków finansowych braku odpowiednio przygotowanej kadry animatorów oraz niedostosowaniu oferty do bieżących zainteresowań mieszkańców. Nisk jakość współpracy organizacji pozarządowych i samorządu	wzmocnienie więzi społecznych na obszarze LSR	mieszkańców	podmioty publiczne, organizacje pozarządowe mieszkańcy, w tym z grup defaworyzowanych, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze,
Niska jakość dostępnej infrastruktury i usług. Niska świadomość ekologiczna mieszkańców Niskie wykorzystanie bogatego potencjału historycznego i kulturalnego w zajęciach dla dzieci i młodzieży.	Mało harmonijne zaspokajanie potrzeb mieszkańców z szansą na rozwój gospodarczy i potencjału obszaru	Słaba i nierównomiernie rozwinięta infrastruktura i usługi turystyczne, zwłaszcza w branży gastronomii i hotelarstwa, mało gospodarstw agroturystycznych Słabo rozwinięta i nierówno rozmieszczona infrastruktura rekreacyjna i turystyczna estetyka miejsc publicznych jak i funkcjonalna, niekomercyjna infrastruktura turystyczna i rekreacyjna	Wzrost atrakcyjności obszaru dla mieszkańców i turystów	Rozwój niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	Samorządy lokalne
Brak rozpoznawalności marki Kociewia	Niewystarczająca promocja zasobów lokalnych Kociewia	Brak sieci dystrybucji, systematycznej i zorganizowanej promocji lokalnych produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych Niski poziom współpracy pomiędzy podmiotami, w tym zintegrowanych działań promocyjnych i niewystarczające powiązania		Promocja zasobów lokalnych Kociewia	organizacje pozarządowe LGD

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel główny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
		pomiędzy atrakcjami turystycznymi Niski poziom rozpoznawalności marki Kociewie, pośród mieszkańców najbliższych aglomeracji (trójmiejska, bydgosko - toruńska, łódzka)			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie LSR

Przemyślana struktura celów LSR odwołująca się głównie do słabości obszaru pozwoliła na wyłonienie takich działań, które były zasadne. Wskazuje na to wysoki poziom realizacji w kategoriach finansowych. Tylko jedno z przedsięwzięć zrealizowano dotąd na poziomie wskazującym na zagrożenie możliwości osiągnięcia założonego budżetu.

Tabela 2. Postęp finansowy

Opis	Przedsięwzięcie	Założony budżet	Realizacja budżetu - kwoty przyznane (PLN)	Realizacja budżetu (%)
Rozwój sektora mikro i małych przedsiębiorstw	„Mały może szybciej”, czyli tworzenie nowoczesnych miejsc pracy w ikro i małych przedsiębiorstwach	1139199,77	1120844	98,39
	„Zacznij razem z nami”, czyli wsparcie dla osób podejmujących działalność gospodarczą	3124696,81	2660000	85,13
	Zaczyn”, czyli wzmocnienie przetwórstwa lokalnego produktów rolnych	255388,79	250000	97,89
Poprawa jakości życia i wzmocnienie więzi społecznych na obszarze LSR	„Razem możemy więcej i lepiej”, czyli zwiększenie ilości i podniesienie jakości działań organizowanych na bazie ogólnodostępnej infrastruktury kulturalnej	503228,88	477341	94,86
	"Brama do cyfrowego świata”, czyli podnoszenie kompetencji społeczno-zawodowych mieszkańców w	51070,66	50000	97,90

	zakresie wykorzystania technologii informatycznych,			
	„Wiedza to sukcesu klucz”, czyli wsparcie partycypacji społecznej w realizacji LSR	181140,03	159300	97,94
Wzrost atrakcyjności obszaru dla mieszkańców i turystów	„Dla was i dla nas”, czyli budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	3039723,92	2172998,62	71,49
	„Kociewie znane i lubiane", czyli organizacja przedsięwzięć wykorzystujących i promujących lokalne zasoby	244376,16	218415	89,38
		151234,3	27050,85	17,89

Analiza wskaźników rezultatu i produktu pozwala zauważyć, że pozostaje tylko kilka obszarów działań, które wymagają dalszych działań, które już są zaplanowane i możliwe do realizacji do roku 2024. Część wskaźników jest problematycznych ze względu na fakt, że wymagają one informacji zwrotnej od beneficjentów lub realizatorów działań grantowych. Warto rozważyć taką konstrukcję przyszłych wskaźników, aby były one mierzalne nawet przy małej aktywności (informacyjnej) innych podmiotów.

Przedstawiciel Rady zauważa, że nie udało się zrealizować tylko jednego z pierwotnych założeń, to jest nie udało się utworzyć inkubatora przetwórstwa: „Jeżeli chodzi o program lidera to miał powstać inkubator przetwórstwa z takich nowych rzeczy, niestety gmina, która się podjęła realizacji wycofała się z tego inkubatora i to jest jeden z takich elementów, gdzie w strategii nam się nie udało i zostało to zastąpione przedsiębiorstwami, które w kierunku przetwórstwa poszły, to było zastąpienie, bo ten inkubator oprócz tego że miał produkować jakieś soki chyba to miał być tą przestrzenią, gdzie osoby uprawiające jabłka mogły wspólnie te soki przetwarzać.” [IDI3_1]

Mimo to: „Całość programu jest bardzo zadowalająca, bo sporo tych inwestycji podnoszących infrastrukturę powstało, więc świetlice zostały poremontowane, były też przez organizacje byli ludzie szkoleni, były organizowane 3 projekty szkoleniowe w ostatnim czasie, które były realizowane, więc zauważyłem, że beneficjenci, którzy uczestniczyli w tych projektach byli bardzo zadowoleni z przedsięwzięć. Przykładem jest to, że teraz w wakacje na przykład realizowaliśmy warsztaty, takie zajęcia pół kolonii jeździeckich. Nowa oferta zazwyczaj niedostępna dla przeciętnego dziecka, bo nauka konna jest bardzo droga, jeśli indywidualnie się uczyć, a tutaj takie półkolonie umożliwiły, że dzieciaki mogły liznąć i znaczna część tych dzieci się zaraziła pasją i kontynuują naukę dalej już samemu.” [IDI3_1]

Tabela 3. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy

Wskaźnik rezultatu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2021 roku	Osiągnięta wartość na koniec 2020 (%)
Liczba utworzonych miejsc pracy	18	83,33
Liczba utworzonych miejsc pracy	35	50
Liczba produktów wytwarzanych z lokalnych produktów rolnych	8	0
Liczba osób uczestniczących w cyklach wydarzeń organizowanych na bazie zbudowanej i zmodernizowanej infrastruktury związanej z zachowaniem dziedzictwa (w tym osoby z grup defaworyzowanych)	500	100
Liczba wyszkolonych animatorów życia społecznego	15	107
Liczba osób uczestniczących w szkoleniach/wydarzeniach, w tym w związanych z zachowaniem dziedzictwa i w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatu	180	49,94
Liczba osób przeszkolonych w zakresie wykorzystania technologii cyfrowych	250	122,40
Liczba osób poinformowanych przez LGD	100000	268%
Liczba osób przeszkolonych przez LGD	60	255%
Liczba osób uczestniczących w wizytach studyjnych	40	90,00
Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promujących obszar	800	Brak danych
Liczba osób korzystających ze zbudowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	14000	Brak danych
Wzrost liczby osób korzystających lub przebudowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	110	Brak danych
Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach/ imprezach promocyjnych	300	Brak danych
Liczba osób poinformowanych	50000	Brak danych
Liczba osób korzystających z infrastruktury- obiekty nowe	2000	Brak danych
Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	4	100,00

Jednocześnie, należy podkreślić, że chociaż nie zrealizowano w pełni wskaźników rezultatu, to w zasadzie wszystkie wskaźniki produktu są w pełni osiągnięte lub są na poziomie, który nie zagraża ich osiągnięciu do końca 2023 roku.

Tabela 4. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy

Wskaźnik produktu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2021 roku	Osiągnięta wartość (%)
Liczba operacji polegajacych na rozwoju istniejącego przedsiebiorstwa	9	88,90
Liczba operacji polegajacych na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	35	91,00
Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa opartego na wykorzystaniu lokalnych produktów rolnych	1	100,00
Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa opartego na wykorzystaniu lokalnych produktów rolnych	1	100,00
Cykle wydarzeń o charakterze kulturalnym, w tym związane z zachowaniem dziedzictwa i ochrony środowiska	5	100,00
Szkolenie dla animatorów życia społecznego pod kątem zachowania dziedzictwa, ochrony środowiska i zmian klimatu	1	100,00
Wydarzenia/ szkolenia podnoszące jakość kapitału społecznego, w tym związane z zachowaniem dziedzictwa, ochrony środowiska i klimatu	12	92,00
Cykl innowacyjnych szkoleń/warsztatów dla wykluczonych cyfrowo, w tym związanych z ochroną środowiska, zmianami klimatu i	2	100,00

Wskaźnik produktu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2021 roku	Osiągnięta wartość (%)
zachowaniem dziedzictwa		
Działania informacyjne	39	100,00
Szkolenia	8	100,00
Wizyty studyjne	2	100,00
Badania	2	100,00
Wydarzenia integrujące	4	100,00
Wydarzenia promujące obszar	4	100,00
Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	12	75,00
Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1	100,00
Działania promocyjne (na obszarze LSR i poza nim)	9	100,00
Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjną	4	100
Zrealizowane projekty współpracy	3	50

Zwraca uwagę nierównomierna realizacja działań na obszarze LSR – wyraźnie większą aktywnością cechowały się te gminy, których centrum są nieco większe miasta, cechujące się jednocześnie większym potencjałem wyjściowym (liczbą podmiotów, przedsiębiorstw, itp.)

Tabela 5. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach

Przedsięwzięcie	gmina					razem
	Tczew	Gniew	Morzeszczyn	Pelplin	Subkowy	
1.1.1	1	4	1	1		7
1.2.1	10	11	4	4	6	35
1.2.2		1		1		2
2.1.1	1	1	1	2	1	6
3.1.1	4	2	3	2	2	13
razem	16	18	9	10	9	63

Głównymi beneficjentami działań podejmowanych przez LGD były osoby fizyczne oraz jednostki samorządu terytorialnego. Bardzo aktywne były także jednostki samorządowe oraz organizacje pozarządowe (z którymi w ocenianym okresie intensywnie współpracowała LGD, a co zaskutkowało wysoką liczbą podpisanych umów).

Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań do końca 2020 roku w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów

Przedsięwzięcie	beneficjent							razem
	Jednostka samorządu terytorialnego	Podmiot publiczny	Osoba fizyczna	Przedsiębiorca	Organizacja pozarządowa	Grupa nieformalna	Kościół, związek wyznaniowy	
1.1.1	0	0	0	7	0	0	0	7
1.2.1	0	0	35	0	0	0	0	35
1.2.2	0	0	1	1	0	0	0	2
2.1.1	1	4	0	0	1*	0	0	6
3.1.1	13	0	0	0	0**	0	0	13
razem	14	4	36	8	1	0	0	63

*W okresie podlegającym ewaluacji przygotowywane były aplikacje, które zostały podpisane w 2021 roku (łącznie było to 28 umów).

W okresie realizacji LSR zachodziły procesy społeczno-demograficzne, których część może powodować, że nie wszystkie założenia LSR możliwe były do realizacji. Przeszkodą byłoby z pewnością zauważalne w prawie wszystkich gminach (z wyjątkiem wiejskiej gminy Tczew) zmniejszenie się liczby mieszkańców przy jednoczesnym postępującym starzeniu się ludności, co przy ujemnym przyroście naturalnym powoduje kurczenie się grupy mieszkańców w wieku produkcyjnym, do których kierowano istotną część działań.

We wszystkich gminach tworzących obszar obserwujemy procesy starzenia się ludności. We wszystkich gminach wzrosła liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 tys. osób w wieku produkcyjnym. Zmiany te to efekt z jednej strony mniejszego przyrostu naturalnego, a z drugiej coraz większej liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Nie bez znaczenia są także procesy migracyjne

We wszystkich gminach, w których nastąpił duży spadek liczby ludności, był on skorelowany jest z ujemnym saldem migracji (więcej osób wyjeżdża niż się osiedla) i jednocześnie zwiększającym się udziałem osób w wieku powyżej 65 roku życia w ogóle populacji (widać to w szczególności w gminach miejskich). Ujemne saldo migracji i jednocześnie ujemny przyrost naturalny to łącznie sygnał, że proces starzenia się tej społeczności jest najprawdopodobniej nieodwracalny i niesie ze sobą rosnące obciążenie demograficzne.

Na tym tle w dobrej sytuacji wydaje się być gmina Subkowy i gmina wiejska Tczew. Wprawdzie tylko w Tczewie wzrosła bezwzględna liczba mieszkańców, ale i w Subkowach nastąpiła poprawa liczby ludności w przeliczeniu 1000 mieszkańców. W przypadku Tczewa duży udział w tej zmianie miało dodatnie saldo migracji, ale trzeba też podkreślić, że w podobnym stopniu mógł oddziaływać dodatni przyrost naturalny. W Subkowach procesy są podobne, chociaż tu zarówno poziom migracji, jak i przyrostu naturalnego był mniejszy niż w Tczewie.

Mimo tych zmian, w opinii badanych respondentów cele, jakie wyznaczono tworząc LSR są nadal aktualne. Wynika to zarówno z ich trafnej konstrukcji, na której zaważył w szczególności partycypacyjny charakter stworzenia diagnozy. Badani przedstawiciele lokalnych społeczności podkreślali także, że na trafność postawionych celów wpływała też sprawność organizacyjna LGD przejawiająca się zarówno w umiejętności śledzenia i reagowania na pojawiające się zmiany, ale także w zdolności do dyskusji nad projektami członków Rady LGD. Badani są zgodni, że mimo wysokiego poziomu realizacji założeń, postawione cele pozostają aktualne i są spójne ze zindentyfikowanym potencjałem rozwojem obszaru objętego LSR.

Tabela 7. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD

Wskaźnik kondycji gminy	Tczew - miasto		Tczew - gmina		Gniew		Gniew - miasto		Gniew - obszar wiejski		Morzeszczyn		Pelplin		Pelplin - miasto		Pelplin - obszar wiejski		Subkowy	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Liczba ludności ogółem	60052	59430	13953	15335	15760	15286	6869	6608	8891	8678	3743	3649	16564	16021	8123	7597	8441	8424	5538	5499
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	62,5	70,6	54,6	58	57,9	64,6	63,3	74,1	54	58	57,1	62,8	56,4	62,5	59	66,2	54	59,2	55	58,5
Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	15,5	18,9	9,3	10,8	13,8	16,4	16,6	20,2	11,6	13,6	9,8	12,9	12,3	15,1	14,6	18,3	10,1	12,2	10,2	12,8
Liczba ludności – zmiana na 1000 mieszkańców	-8,6	-8,7	19,9	20	-7,2	-10,2	-4,2	-8	-9,6	-11,8	-10,1	0	-5	-9	-12,4	-18,1	2,3	-0,6	10	2,7
Saldo migracji ogółem	0	-288	0	257	0	-87	0	-4	0	-83	0	-29	0	-97	0	-68	0	-29	0	-3
Przyrost naturalny na 1000 ludności		-1,92		2,57		-4,81		-10,11		-0,8		1,65		-3,54		-8,32		0,83		1,64

3.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny

Pytanie badawcze:

2. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
3. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

W programie łącznie udzielono wsparcia 63 przedsięwzięciom, w tym tylko jednemu realizowanemu przez organizacje pozarządowe, jednak w okresie podlegającym ewaluacji przygotowywano wnioski, na które umowy podpisano już w 2021 roku. Dynamika powstawania nowych organizacji na 10.000 mieszkańców jest bardzo niska dla całego obszaru i wyhamowała jeszcze w 2019 roku.

Tabela 8. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców

Rok	Gmina										razem
	Tczew miasto	Tczew gmina	Gniew	Gniew - miasto	Gniew - obszar wiejski	Morzeszczyn	Pelplin	Pelplin - miasto	Pelplin - obszar wiejski	Subkowy	
2010	1	2	0	0	0	0	1	2	0	0	6
2011	1	1	3	6	1	0	1	1	1	2	17
2012	2	0	2	3	1	0	3	2	4	0	17
2013	1	1	3	4	2	0	1	0	1	4	17
2014	2	1	1	1	0	0	2	1	2	0	10
2015	2	1	1	1	1	3	1	2	0	0	12
2016	2	0	1	1	0	0	2	1	4	2	13
2017	0	1	1	1	0	3	1	1	0	4	12
2018	1	1	0	0	0	5	2	3	1	0	13
2019	0	1	1	1	1	0	1	3	0	0	8
2020	2	1	1	0	1	0	1	0	1	0	7

Niską aktywność organizacji pozarządowych można tłumaczyć niską potrzebą angażowania się mieszkańców w sprawy wspólne. Nieco ponad połowa mieszkańców deklarowała, że uczestniczyli oni w działaniach na rzecz spraw wspólnych lub innych mieszkańców. **Połowa z nich zrobiła to pod wpływem zachęty ze strony LGD.**

Tabela 9. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną

Aktywność na rzecz lokalnej społeczności	tak	nie
Doświadczenie w podejmowaniu P. działań na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw	53,2	46,8
Doświadczenia w działaniach na rzecz wspólnych, do których zachęciła Lokalna Grupa Działania	23,4	76,6

Warto przy tym przyglądać się źródłom tych postaw, w tym, czy mieszkańcy mają poczucie sprawczości, to jest towarzyszy im przekonanie, że od ich działań zależą zmiany zachodzące w ich lokalnej społeczności. W przypadku badanych z obszaru LSR zauważamy, że jest ono relatywnie wysokie. Mieszkańcy są przekonani, że mogą wpływać zarówno na życie własnej miejscowości, jak i na życie gminy.

Tabela 10. Poczucie wpływu na lokalną społeczność

Twierdzenie, które określa postawę badanego	tak	nie wiem	nie
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości	68,1	23,4	8,5
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy	66,0	23,4	10,6

Jednocześnie, należy zauważyć, że mieszkańcy podzielają także przekonanie, że współdziałanie z innymi ma sens – pozwala pomóc potrzebującym (zdaniem 91,5%) a współdziałanie z innymi na rzecz zmiany w społeczności lokalnej uznają za trafny sposób odziaływania na własną społeczność (89,4%). Zestawienie tych danych z wcześniejszymi obserwacjami pozwala sądzić, że mieszkańcy znajdują inne sposoby włączenia się społecznego niż z pośrednictwem organizacji pozarządowych. **To wskazówka, żeby w przyszłości rozważyć silniejsze adresowanie działań do grup nieformalnych** w szczególności wtedy, gdy działania te ukierunkowane są na pomoc potrzebującym.

Tabela 11. Ocena współdziałania jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	91,5
tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogę pomóc potrzebującym	8,5
Razem	100,0

Mieszkańcy pytani o to, co mogłoby zachęcić do działania najczęściej mówili o tym, że chcieliby dołączyć do akcji na rzecz innych oraz „inicjatyw społecznych" (czyli działań na rzecz społeczności), pod pewnymi jednak warunkami. Chcieliby, żeby to działanie nie pociągało za sobą długotrwałych zobowiązań i trudności, miało jasny cel i lidera, który zachęci własnym działaniem do podjęcia jakiegoś wysiłku. Zwraca uwagę w szczególności to, że **preferowane działania mają charakter akcyjny** (nie projektowy). Mieszkańcy przy okazji wydarzeń lokalnych (festyn, spotkanie integracyjne) gotowi są wesprzeć innych. Natomiast nie będą chętni do tego, aby włączać się w angażujące na dłużej działania.

Tabela 12. Ocena współdziałania jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	89,4
tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	8,5
Razem	100,0

Niska gotowość mieszkańców do włączania się w kompleksowe (projektowe) działania jest znaczącą blokadą dla realizacji takich działań LGD, które wymagają zaangażowania mieszkańców. Rozwiązaniem nie byłoby nawet, gdyby pojedynczy mieszkańcy łączyli się w nieformalne grupy: „organizacja i tak musi część środków posiadać, a musi mieć też pełną sprawność wydatkowania tych środków, bo te środki unijne, które mają sporo wymogów formalno-prawnych związanych z wydatkowaniem, więc małe organizacje się boją nawet wchodzenia w takie projekty na kilkadziesiąt tysięcy złotych. Organizacje można podzielić na małe, które mają zazwyczaj niskie budżety, niewielkie kadry i takie, które dążą do profesjonalizacji i one są zainteresowane tym programem, są gotowe do sięgania po większe środki i do ich rozliczania także po to, żeby się rozwijać." [IDI3_1]

W LGD podejmowano próby włączania małych organizacji do większych projektów. Częściowo się to udało: „podejmujemy takie działania, żeby te mniejsze organizacje utworzyły projekty, żeby realizowały je w partnerstwach, w których sprawniejsza organizacja mogła być organizacją wiodącą". Bez wsparcia liderów nieformalnych grup nie możliwe wydaje się skuteczne włączenie tych grup w realizację LSR.

3.3. Przedsiębiorczość

Pytania badawcze:

4. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?

Większość mieszkańców dostrzega istotne zmiany infrastrukturalne (85,1%), które nie tylko wpływają na jakość życia na obszarze LGD, ale także na możliwości rozwoju przedsiębiorczości. Większość badanych (68,1%) zauważa, że w ostatnich latach wzrastała liczba nowych przedsiębiorstw, co wpływało na zwiększenia się liczby ofert pracy (**w ramach realizacji LSR powstały 53 nowe miejsca pracy, utworzono 32 nowe przedsiębiorstwa i został wsparty rozwój kolejnych 8**). Większą liczbę ofert pracy dostrzega aż 85,1% mieszkańców, co ważniejsze nieco ponad połowa badanych odnotowuje przy tym wzrost atrakcyjności tych ofert. Większa liczba ofert pracy przekłada się na przekonanie ponad połowy mieszkańców (55,3%), że zwiększyły się możliwości pracy poza rolnictwem.

Jednocześnie ponad połowa mieszkańców uważa, że nie zmieniły się warunki prowadzenia firm. W takim spostrzeganiu rzeczywistości nie musi być sprzeczności – bowiem warunki prowadzenia firm nie są zależne od rozwiązań lokalnych, ale także od rozwiązań prawnych i uwarunkowań makroekonomicznych.

Tabela 13. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców

zmiany sytuacji gospodarczej w gminie w ostatnich 5 latach (100 % w wierszach)	poprawa	bez zmian	pogorszenie
liczba nowopowstających przedsiębiorstw	68,1	29,8	2,1
ilość inwestycji gospodarczych	48,9	44,7	6,4
Ilość ofert pracy	78,7	21,3	0
atrakcyjność ofert pracy	53,2	40,4	6,4
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	85,1	12,8	2,1
rozwój infrastruktury turystycznej	40,4	42,6	17,0
warunki prowadzenia firm	31,9	59,6	8,5
możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	55,3	42,6	2,1

Mieszkańcy pytani o to, czy warto w kolejnej LSR uwzględnić wsparcie dla przedsiębiorców, wyrażają jednoznaczne opinie. Według nich wsparcie przedsiębiorczości jest kluczowe dla dalszego rozwoju obszaru. Jednocześnie wskazują na to, że takimi branżami, na które w szczególności należałoby zwrócić uwagę są te działy, które silnie odwołują się do potencjałów lokalnych – chcieliby, żeby w szczególności wspierany był rozwój turystyki, w tym agroturystyki. Jest też wielka potrzeba wspierania rozwoju rolnictwa. Dodatkowo wskazywano, że niezbędne jest wspieranie małych i mikroprzedsiębiorstw, w tym zakładów rzemieślniczych, usług gastronomicznych, lokalnej komunikacji.

Potwierdzenie o rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR znajdujemy w statystykach publicznych. Wprawdzie w 2020 roku po raz pierwszy spadła we wszystkich gminach liczba firm w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, ale za to stale poprawia się liczba przedsiębiorstw odnoszonych do 1000 osób w wieku produkcyjnym. Obecnie zmiany te należy ocenić jako nadal korzystne rozwojowo (wzrost liczby firm w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym jest większy niż spadek w przeliczeniu na mieszkańców ogółem). Te różnice są jednak sygnałem tego, jak niekorzystne zmiany demograficzne mogą w kolejnych latach oddziaływać na poziom przedsiębiorczości. Kurcząca się liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym będzie prowadziła do złudnego obrazu rosnącej przedsiębiorczości, podczas gdy będzie to raczej efekt zmian proporcji między grupami wiekowymi.

Tabela 14. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

Rok	Gmina																			
	Tczew miasto		Tczew gmina		Gniew		Gniew - miasto		Gniew - obszar wiejski		Morzeszczyn		Pelplin		Pelplin - miasto		Pelplin - obszar wiejski		Subkowy	
	Liczba podmiotów	Na tys. Mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców
2010	5895	149,8	1168	140,5	1233	119,7	632	142,7	601	102,3	216	88,6	1288	117,9	789	145,5	499	90,6	403	117
2011	5720	146,7	1193	140,1	1167	113,5	606	137,6	561	95,4	214	87,5	1197	110,1	717	133,6	480	87,2	409	117
2012	5626	145,7	1231	141,8	1189	116,2	618	141,2	571	97,5	223	91,2	1252	115,9	737	139,3	515	93,4	409	116,1
2013	5686	149,1	1284	145,5	1210	118,9	620	143	590	101	225	92,1	1288	120	742	141,3	546	99,7	425	119,2
2014	5751	152,9	1352	152,1	1215	120,3	621	144,6	594	102,3	226	93,9	1303	121,8	750	144	553	100,8	443	125,2
2015	5865	158,7	1376	152,4	1224	122,6	617	146,7	607	105,1	233	97,8	1283	121,2	733	143,4	550	100,4	442	123,7
2016	5844	159,5	1428	156,2	1246	126	621	151,1	625	108,2	239	101,5	1324	126,6	744	148,4	580	106,5	449	126,3
2017	5824	160,8	1482	160	1254	129	624	156	630	110,1	240	103,6	1350	131	740	151,5	610	112,5	477	135,7
2018	5840	162,7	1560	165,9	1246	130,3	612	155,8	634	112,5	251	109,5	1406	138,4	758	158	648	120,8	471	135,1
2019	5948	168	1669	174,2	1286	135,9	620	160,7	666	118,8	246	108,5	1417	141,4	752	160,4	665	124,8	514	147,8
2020	6075	174,4	1754	180,7	1326	142,8	638	168,1	688	125,3	249	111,1	1458	147,9	766	167,6	692	130,8	532	153,3

Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

Rok	Gmina																			
	Tczew miasto		Tczew gmina		Gniew		Gniew - miasto		Gniew - obszar wiejski		Morzeszczyn		Pelplin		Pelplin - miasto		Pelplin - obszar wiejski		Subkowy	
	Liczba nowych podmiotów	Na tys. Mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców
2010	590	9,66		10,68	103	6,4	42	6,06	61	6,67	32	8,54	127	7,59	67	8,02	60	7,16	42	7,82
2011	497	8,16	116	9	88	5,48	45	6,54	43	4,7	20	5,31	109	6,53	52	6,28	57	6,77	35	6,48
2012	516	8,5	113	8,62	95	5,93	46	6,69	49	5,36	25	6,61	135	8,07	74	8,96	61	7,21	30	5,5
2013	513	8,46	144	10,77	115	7,2	40	5,78	75	8,28	23	6,11	114	6,83	57	6,93	57	6,74	39	7,12
2014	572	9,44	154	11,34	103	6,5	52	7,58	51	5,68	16	4,2	136	8,16	68	8,26	68	8,07	51	9,29
2015	613	10,13	137	9,97	113	7,13	39	5,66	74	8,26	25	6,64	119	7,15	63	7,68	56	6,64	41	7,48
2016	459	7,65	125	8,89	106	6,74	47	6,84	59	6,65	27	7,24	136	8,24	58	7,19	78	9,24	35	6,28
2017	489	8,11	146	10,25	108	6,89	41	6,01	67	7,57	30	8,18	129	7,86	64	8,02	65	7,7	61	11,01
2018	579	9,63	165	11,33	109	6,99	45	6,65	64	7,26	31	8,5	153	9,36	72	9,15	81	9,56	46	8,4
2019	492	8,18	172	11,62	112	7,24	43	6,41	69	7,87	17	4,66	123	7,57	55	7,07	68	8,04	67	12,26
2020	440	7,35	142	9,35	113	7,34	47	7,09	66	7,53	14	3,86	97	6,02	51	6,63	46	5,47	44	8

3.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe

5. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
6. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

Turystyka i jej rozwój należały do celów LSR. Tym ważniejsza jest ocena efektów wsparcia tego sektora oraz wpływu tych działań na wzmacnianie lokalnej tożsamości. Ponad połowa badanych uważa, że poziom atrakcyjności turystycznej obszaru LGD nie zmienił się w ostatnich latach (co oznaczać mogłoby oznaczać – w optymistycznej interpretacji – że jest równie wysoki, jak wcześniej). Tylko co trzeci mieszkaniec zauważył poprawę atrakcyjności turystycznej obszaru. Zmiana miała wiązać się w szczególności z poprawą infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej (89,4%) oraz wzmacnianiem infrastruktury kulturalnej (55,3%). Z tej perspektywy ocenę wyrażoną przez 44,7% mieszkańców, że poprawiła się promocja obszaru należy uznać za bardzo pozytywną.

Tabela 16. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców

Obserwowane zmiany w ostatnich 5 latach	poprawa	bez zmian	Pogorszenie
Poziom atrakcyjności turystycznej	36,2	53,2	10,6
Promocja dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	44,7	53,2	2,1
Infrastruktura i oferta kulturalna	55,3	34,0	10,6
Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna	89,4	10,6	0
Utożsamianie się mieszkańców z regionem	21,1	48,9	0

Zmiany te tylko do pewnego stopnia znajdują odbicie w statystykach publicznych GUS. Trzeba przy tym pamiętać, że badanie turystyki GUS ma znaczące ograniczenia (odnotowywane są dane dotyczące jedynie większych obiektów, z co najmniej 10 miejscami noclegowymi). W Tczewie i Gniewie liczba takich obiektów noclegowych nie zmieniła się lub zmieniła się nieznacznie na korzyść. Chociaż nie przekłada się to zwiększania potencjału noclegowego mierzonego liczbą dostępnych miejsc. Ta, do 2020 roku, była względnie stała.

Tabela 17. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru

Wskaźnik	Wskaźnik szczegółowo	Realizacja (U)	Realizacja (P)
Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	9	7
	Obiekty noclegowe	-	-
	Obiekty gastronomiczne	-	-
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	9	7
Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	1	1
	Obiekty noclegowe	-	-
	Obiekty gastronomiczne	-	-
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	1	1

Powstały za to w tym czasie nowe (małe – dlatego niewidoczne w statystykach GUS) obiekty oferujące noclegi i zwiększyła się oferta usług rekreacyjnych i sportowych. Niewątpliwie do rozwoju tego rodzaju oferty przyczyniały się też działania finansowane dzięki LGD. W ramach realizacji LSR powstało łącznie 9 obiektów infrastruktury rekreacyjnej i sportowej, a 1 został przebudowany. W ramach celu 1 na 44 umowy podpisane do końca 2020 roku było ukierunkowane na rozwój turystyki. To ważne przedsięwzięcia, bowiem problemem obszaru jest nie tyle brak miejsc noclegowych (tu zasoby są dość duże – w 25 obiektach było ponad 1000 miejsc noclegowych), ale dostępność i jakość infrastruktury uzupełniającej ofertę turystyczną (m.in. możliwości spędzania czasu wolnego, w szczególności niekomercyjnie) oraz możliwość skorzystania z oferty noclegowej poza ośrodkami miejskimi i iw ich bezpośrednim sąsiedztwie.

Tabela 18. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy

Rok	Gmina																			
	Tczew miasto		Tczew gmina		Gniew		Gniew - miasto		Gniew - obszar wiejski		Morzeszczyn		Pelplin		Pelplin - miasto		Pelplin - obszar wiejski		Subkowy	
	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe
2012	7	217	5	114	6	288	4	252	2	36	0	0	3	135	3	135	0	0	0	0
2013	6	205	5	112	8	428	5	382	3	46	0	0	4	157	4	157	0	0	0	0
2014	5	183	6	163	7	417	5	381	2	36	0	0	4	157	4	157	0	0	0	0
2015	5	186	5	157	7	417	4	332	3	85	0	0	4	157	4	157	0	0	0	0
2016	5	180	5	165	7	416	4	332	3	84	0	0	4	157	4	157	0	0	0	0
2017	5	198	4	155	7	414	4	332	3	82	0	0	3	87	3	87	0	0	0	0
2018	4	175	4	155	7	414	4	332	3	82	0	0	3	135	3	135	0	0	0	0
2019	4	170	4	155	7	414	4	332	3	82	0	0	1	70	1	70	0	0	0	0
2020	5	180	4	155	7	328	4	246	3	82	0	0	1	15	1	15	0	0	0	0

Źródło: BDL GUS

Zmiany te, jak pisaliśmy wcześniej, zauważane są przez mieszkańców. Pytani, o to, jakie powinny być dalsze kierunki rozwoju turystyki na obszarze LGD, wskazują, że powinna to być dalsza rozbudowa infrastruktury komunikacyjnej ułatwiający swobodny przepływ mieszkańców i turystów wewnątrz obszaru LSR. Mieszkańcy chcieliby zatem dalszego rozwoju oferty rekreacyjnej. Oczekują także wsparcia turystyki indywidualnej. Przejawia się to zarówno w wyrażanej potrzebie wsparcia rozbudowywania kameralnej (agroturystycznej) bazy noclegowej, ale także we wprost formułowanych oczekiwaniach dotyczących zwiększenia ilości ofert samodzielnego zagospodarowywania czasu przez turystów (szlaki, atrakcje, oferta umożliwiająca różnorodne formy zagospodarowania czasu) w sposób, który jednocześnie będzie wykorzystywał potencjał przyrodniczy, ale także kulturalny obszaru (kuchnia regionalna, rzemiosło - rękodzieło).

3.5. Grupy defaworyzowane

7. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
8. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
9. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

Mieszkańcy w większości oceniają obecną sytuację społeczno-gospodarczą swoich gmin jako co najmniej dobrą – to opinia niemal 80% badanych. Nie znaczy to, że nie dostrzegają żadnych problemów - taką opinię wyrażało 21,3% mieszkańców, dostrzegane przez nich problemy oceniają jako tylko częściowo rozwiązywalne. Należy założyć, że źródła tych problemów tkwią w szerszym otoczeniu lub mają charakter systemowych deficytów.

Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców

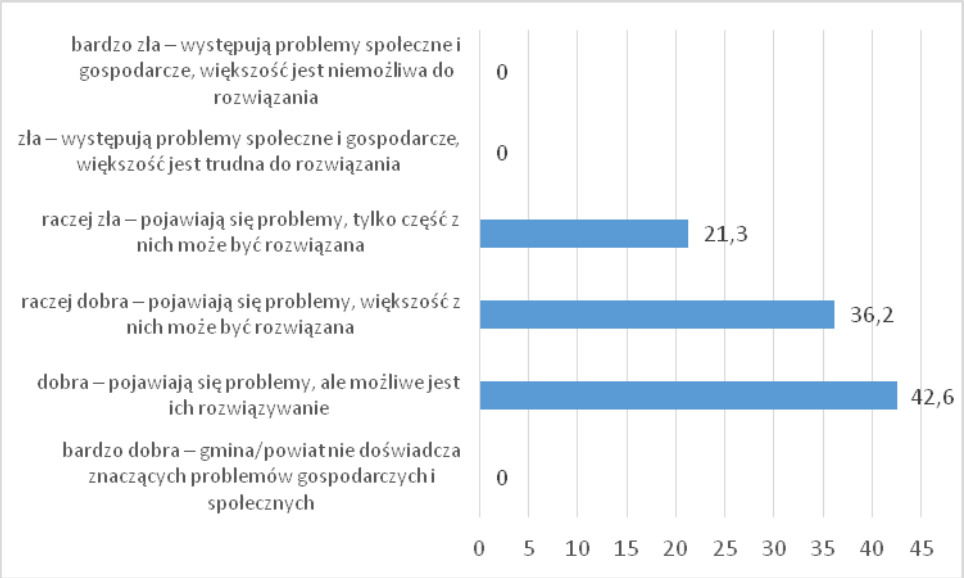

Jednocześnie warto zauważyć, że te ogólnie pozytywne oceny sytuacji społeczno-gospodarczej to efekt zmian, jakie zaszły w ostatnich 7 latach, zwłaszcza w obszarze gospodarczym. Prawie 3/4 mieszkańców odczuwa także poprawę sytuacji społecznej. Wśród pozostałych przeważają opinie, że sytuacja w każdym z tych obszarów nie zmieniła się.

Oczywiście jesteśmy świadomi, że zmiany te są powodowane między innymi sytuacją makroekonomiczną (wzrost koniunktury), a nie wyłącznie efektem działań na poziomie lokalnym. Te ostatnie nie są jednak bez znaczenia.

Tabela 19. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2014 roku w opinii mieszkańców

Obszar zmiany	poprawiła się	bez zmian	pogorszyła się
sytuacja gospodarcza	68,1	23,4	8,5
sytuacja społeczna	72,3	25,5	2,1

Wśród pozytywnych zmian zauważane są przede wszystkim spadek poziomu bezrobocia oraz dostęp do usług opiekuńczych dla osób zależnych – zarówno dla dzieci w wieku do lat 3, jak i osób starszych i niepełnosprawnych. Wzrosła też dostępność podstawowej opieki zdrowotnej (co dość zaskakujące, ponieważ badanie prowadzono już w okresie pandemii). Zwiększa się aktywność społeczna mieszkańców – to opinia aż 57,4% badanych. Według mniej niż połowy mieszkańców na korzyść

zmieniła się skala problemu ubóstwa (zależność od pomocy społecznej) – 44,7% mieszkańców uważa, że liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej zmniejszyła się.

Tabela 20. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach w opinii mieszkańców

zmiany sytuacji społecznej	poprawa	bez zmian	pogorszenie
poziom bezrobocia	72,3	27,7	0
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	44,7	53,2	2,1
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	57,4	42,6	0
odpływ ludzi młodych z gminu/powiatu	46,8	31,9	21,3
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	57,14	42,6	0
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	66,0	34,0	0
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	55,3	40,4	4,3

Jako problem należy natomiast uznać dalszy odpływ młodych mieszkańców z gmin według 21,3% mieszkańców problem ten pogłębił się. Jednocześnie, zwróćmy uwagę, że dzieci i młodzież nie są według mieszkańców narażone na wykluczenie społeczne – to nie ubóstwo i marginalizacja społeczna są przyczynami odpływu młodych.

Według większości mieszkańców w ich gminach żyją osoby narażone na wykluczenie społecznej (chociaż aż 21,3% było innego zdania). Najczęściej wskazywano tu seniorów i osoby niepełnosprawne, rzadziej osoby ubogie i samotne. To o tyle ważne, że cechy te mogą współwystępować, powodując pogłębienie ryzyka marginalizacji. Badani nie umieli w większości ocenić, czy LGD i realizowana przez Grupę strategia w wystarczającym stopniu uwzględnia problemy tych osób. Pozostali oceniali, że LGD w wystarczającym stopniu uwzględnia w swoich działaniach większość osób doświadczających rozmaitych problemów, z wyjątkiem osób samotnych. To o tyle ważne, że wzrasta liczba samotnych gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby starsze – być może należałoby ten aspekt uwzględnić w kolejnej LSR.

Tabela 21. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców

Grupy mieszkańców w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):	**Grupy narażone na wykluczenie społeczne**	**Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie**		
		tak	**nie**	**nie wiem**
dzieci i młodzieży	0	10,8	0	89,2
osoby niepełnosprawne	40,4	13,5	5,4	81,1
osoby starsze/seniorzy	40,4	16,2	2,7	81,1
osoby samotne	12,8	13,5	81,1	5,4
rodziny z dziećmi	0	21,6	0	78,4
osoby ubogie	27,7	1,8	2,7	86,5
kobiety	0	10,8	0	89,2
przedsiębiorcy	-	16,2	8,1	75,7
rolnicy	-	13,5	2,7	83,8
inne grupy	10,6	-	-	-
nie ma takich grup	21,3	-	-	-

Z zawartej w Lokalnej Strategii Rozwoju diagnozy problemów społecznych obszaru wyłania się kilka defaworyzowanych grup. Są to:

- Osoby w wieku do 30 roku życia
- Osoby powyżej 50 roku życia

- Osoby z rodzin wielodzietnych, korzystające z pomocy społecznej – w szczególności dzieci z tych rodzin

W diagnozie wskazywano także inne problemy społeczne, które mogą przyczyniać się do wykluczenia społecznego (jak np. uzależnienia) – jednak nie odnoszą się one do jakiejś szczególnej grupy mieszkańców.

Dla pierwszych grup wskazanych jako defaworyzowane zaprojektowano rozwiązania, które miały ułatwiać im dostęp do narzędzi zmiany własnej sytuacji, w tym:

- Preferencje w dostępie do środków na rozpoczynanie działalności gospodarczej
- Preferencje w dostępie do środków na rozwój działalności gospodarczej dla osób zatrudniających osoby z tej grupy
- Preferencje udziału w działaniach podnoszących jakość kapitału społecznego i w działaniach promocyjnych dla osób z tej grupy
- Preferencje udziału w działaniach podnoszących jakość kapitału społecznego, w tym organizacja szkoleń przeciwdziałających wykluczeniu cyfrowemu i w działaniach związanych z wzmocnieniem kapitału społecznego

W przypadku dzieci z rodzin wielodzietnych i zależnych od pomocy społecznej zdecydowano o podjęciu działań, które w mniej bezpośredni sposób wpływają na ich sytuację życiową – to jest zwiększenie szans ich uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym obszaru przez tworzenie możliwości korzystania ze wspólnej, niekomercyjnej infrastruktury rekreacyjnej, kulturalnej i sportowej. (LSR, s. 23)

W wyniku tych rozpoznań w Lokalnej Strategii Rozwoju ukierunkowano część interwencji na wsparcie tych grup społecznych – w części przedsięwzięć wyznaczono kryteria wyboru operacji, które preferują wsparcie (poprzez zatrudnienie, w tym samozatrudnienie) osób pochodzących z grup defaworyzowanych.

Należy zwrócić uwagę na możliwość wpływania na sytuację grup defaworyzowanych przez właściwe sformułowanie kryteriów dostępu dla potencjalnych beneficjentów w ogłaszanych konkursach. Wśród kryteriów premiujących operacje znalazły się działania tworzące nowe miejsca pracy, zaadresowane do grup defaworyzowanych, innowacyjne i proekologiczne. Zaplanowano przedsięwzięcia, które miały bezpośrednio wpływać na sytuację osób z grup defaworyzowanych:

- rozwój już istniejących podmiotów gospodarczych - 30% liczby planowanych do utworzenia miejsc pracy przeznaczonych jest dla grup defaworyzowanych
- dopuszczono możliwość ogłoszenia specjalnego naboru kierowanego wyłącznie do grup defaworyzowanych
- przewidziano określony udział osób z grup defaworyzowanych w wydarzeniach organizowanych na bazie zbudowanej i zmodernizowanej infrastruktury związanej z zachowaniem dziedzictwa
- szkolenia, warsztaty, wyjazdy studyjne, wydarzenia integrujące z udziałem osób z grup defaworyzowanych

Tabela 22. Sytuacja społeczna na obszarze LGD

	Tczew miasto		Tczew gmina		Gniew		Gniew - miasto		Gniew - obszar wiejski		Morzeszczyn		Pelplin		Pelplin - miasto		Pelplin - obszar wiejski		Subkowy	
	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019
Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem	4033	2887	1561	882	0	0	0	0	463	291	1476	1141	0	0	0	0	585	506	1361	1085
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. Ludności	667	480	985	570	0	0	0	0	1230	798	887	703	0	0	0	0	1068	926	990	733
Pracujący ogółem	18306	18677	1867	2160	1467	1605	400	555	280	289	2337	2863	1458	1632	879	1231	535	534	3786	4190
Pracujący na 1000 mieszkańców ogółem	305	312	118	140	214	241	45	63	75	79	141	177	179	211	104	146	97	97	271	279
Bezrobocie – ogółem	1733	1158	538	361	0	146	0	215	175	101	610	356	0	161	0	195	214	138	443	318
Bezrobocie – kobiety	988	738	326	240	0	95	0	145	122	74	374	257	0	115	0	142	123	89	249	202
Bezrobocie – mężczyźni	745	420	212	121	0	51	0	70	53	27	236	99	0	46	0	53	91	49	194	116
Bezrobocie - do 25 roku życia	207	134	99	75	0	26	0	49	24	16	118	68	0	25	0	43	42	29	71	44
Bezrobocie - do 30 roku życia	478	303	188	136	0	48	0	88	47	34	221	127	0	46	0	81	71	48	145	99
Bezrobocie - powyżej 50 roku życia	448	284	139	80	0	29	0	51	40	17	149	82	0	44	0	38	60	39	104	73
Bezrobocie - długotrwale bezrobotni	841	563	272	172	0	66	0	106	101	57	314	175	0	73	0	102	115	64	218	147

Dostępne statystyki publiczne wskazują, że problemy nazwane w diagnozie dokonanej na etapie tworzenia LSR, chociaż były trafnie określone, to zmieniły skalę w ostatnich pięciu latach. Zauważmy, że we wszystkich gminach tworzących LGD obserwujemy kilka pozytywnych zjawisk. Są to w szczególności: spadek bezrobocia, zwiększenie liczby osób pracujących oraz zmniejszenie liczby osób zależnych od pomocy społecznej. Procesy te są bardziej widoczne w środowisku miejskim.

Istotne jest w szczególności współwystępowanie tych trzech zjawisk, oznacza ono bowiem, że zmniejszenie liczby osób bezrobotnych nie miało miejsca (wyłącznie) z powodu wyjścia z rejestrów bezrobocia po to, żeby zacząć korzystać z innych niezarobkowych źródeł utrzymania. Tej ostatniej tendencji można upatrywać jedynie w gwałtownie kurczącej się grupie osób długotrwale bezrobotnych.

Wśród tych ogólnie pozytywnych trendów zmian należy zwrócić uwagę na dwa fakty. Po pierwsze, bezrobocie nadal częściej dotyczy kobiet i osób do 30 roku życia. Te cechy mogą współwystępować, a zjawisko może dotyczyć młodych kobiet, które wypadają z rynku pracy na dłużej z powodu macierzyństwa i opieki nad dziećmi. Jeśli przyjąć takie wyjaśnienie (prawdopodobne, bo zjawisko to obserwowane jest w całym województwie pomorskim), to oznaczałoby, że warto w przyszłości **uwzględnić wspieranie przedsiębiorczości nakierunkowanej na usługi opiekuńcze** (dostęp do nich jest ważną przesłanką powrotu kobiet na rynek pracy) oraz **rozważyć nagradzanie (w kryteriach dostępu) wprowadzania rozwiązań przyjaznych pracownikom** (np. uelastycznienie czasu pracy, wprowadzanie zatrudnienia w niepełnym wymiarze umożliwiającym łączenie pracy zawodowej z opieką nad dziećmi lub innymi osobami zależnymi).

Po drugie, chociaż we wszystkich gminach obserwowane zmiany są korzystne, jednak następują z różnym nasileniem w poszczególnych gminach. Korzystniejsze procesy zachodzą w miastach, co dodatkowo pogłębiać może różnice między jakością życia w mieście i na obszarach wiejskich.

3.6. Innowacyjność

Pytania badawcze
10. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
11. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

Innowacja jest na ogół ujmowana jako proces, który służy:

- Stworzeniu nowego produktu lub znacznej modernizacji istniejącego produktu – innowacje produktowe
- Zastosowaniu nowej technologii, modyfikacja czynników i właściwości procesów wytwórczych – innowacje technologiczne
- Wprowadzeniu nowych lub zmienionych (unowocześnionych systemów organizacyjnych) – innowacje organizacyjne
- Udoskonalenie systemów marketingowych (np. stworzenie nowego rynku zbytu) – innowacje marketingowe

Inne klasyfikacje typów innowacji bazują na podziale ze względu na skalę zmian (przełomowe, przyrostowe, drobne), stopień oryginalności zmian (kreatywne, imitujące, pozorne – drobne zmiany oferujące rzekome nowości), stopień złożoności zmian (izolowane, wiązane), typ uczestników procesu innowacji (sprzężone, niesprzężone) oraz wpływ na środowisko przyrodnicze (proekologiczne, obojętne oraz naruszające równowagę ekologiczną).

W LSR zdefiniowano innowację podobnie. Przyjęto, że jest nią wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu, usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy, lub stosunkach z otoczeniem.

Zastosowano przy tym interesujące rozwiązanie, to jest określenie wymogu minimalnego, jaki musi spełniać dane przedsięwzięcie, aby mogło być uznane za innowacyjne. Takim minimalnym wymogiem zaistnienia innowacji jest, aby nowy lub znacząco udoskonalony produkt był nowy dla firmy. Zalicza się tu zarówno produkty, procesy i metody, które firma opracowała jako pierwsza, jak i te które zostały przyswojone od innych podmiotów.

Według zapisów LSR: „Punktację uzależniono od skali oddziaływania, przy jednoczesnym zachowaniu szerokiego spektrum przedmiotowego (technologiczne, organizacyjne, produktowe, marketingowe)". Zgodnie z wymogami programu wprowadzono kryteria premiujące operacje: tworzące nowe miejsca pracy, zaadresowane do grup defaworyzowanych, innowacyjne i proekologiczne. Pośród kryteriów wyboru znajdują się takie, które premiują korzystanie z zasobów lokalnych i działania w partnerstwie. Ponadto wprowadzono kryteria związane z: zaspokajaniem potrzeb lokalnej społeczności i innowacyjnością, które premiują projekty o większym zasięgu, w tym i obejmującym cały obszar LSR. W odniesieniu do innowacji punktacja była ustalana każdorazowo dla danego konkursu, w związku z tym też zmieniały się też kryteria premiowania, wśród nich znalazły się rozróżnienia ze względu na:

- miejsce wprowadzenia innowacji (wewnątrz/na zewnątrz firmy, organizacyjne – na stanowisku)
- skalę innowacyjności – obszar LSR, gmina, miejscowość (tak definiowano to kryterium w naborach grantowych i części konkursowych).

Premia za innowacyjność działań była znacząca, ponieważ mogła dać aż 10% wszystkich możliwych punktów do zdobycia w procesie oceny.

Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje – 50. Dane ze sprawozdania nie pozwalają ocenić, jakiego typu innowacje przeważały – wymagałoby to analizy punktacji każdorazowo przyznawanej w poszczególnych naborach.

Podobnie wysoko w większości naborów punktowano proekologiczność działań – przy tym, co ważne rozróżniano działania bezpośrednio ukierunkowanie na realizację celów środowiskowych lub klimatycznych od takich, których zastosowanie rozwiązania obejmujące co najmniej 30% budżetu operacji (co najmniej 30% budżetu) i te, w których udział proekologicznych działań był mniejszy (10-30%).

Należy uznać, że włączenie do wszystkich procesów decyzyjnych obu omawianych kryteriów, jak również premiowanie wykorzystania zasobów lokalnych, uwzględniania potrzeb społeczności lokalnej daje podstawę do oceny, że LSR miało zagwarantować, aby wspierany **rozwój obszaru miał charakter zrównoważony.**

3.7. Projekty współpracy

Pytania badawcze:

12. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
13. Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

Projekt współpracy to projekt, który zakłada wspólną realizację działań przez partnerów z różnych regionów (projekt międzyregionalny) lub krajów (projekt międzynarodowy). Projekt współpracy podejmowane przez lokalne grupy działania przyczyniają się do osiągnięcia celów zawartych w lokalnych strategiach rozwoju, wykorzystując wiedzę i doświadczenia partnerskich lokalnych grup działania. Projekty te mogą zatem korzystać z już gotowych i stosowanych w innych miejscach rozwiązań oraz przewidywać ich adaptowanie, bądź też wypracowywać nowe rozwiązania przy udziale partnerów z innych regionów, w tym wspólne rozwiązania problemów, z którymi borykają się wszystkie uczestniczące w projekcie podmioty.

W LSR zaplanowano przygotowanie i realizację 1 projektu współpracy o charakterze międzynarodowym (taki zapis znajduje się w sprawozdaniu za 2020 rok).

Przygotowano i zaczęto realizację projektu współpracy międzyregionalnej – jest to akcja promująca markę Kociewia. W ramach projektu ma być przeprowadzonych 5 tzw. flash-mobów.

Tabela 23. Projekty współpracy

L.p.	Projekt współpracy	Cele	Efekty
1	LGD Wstęga Kociewia wspólnie z partnerami; LGD Chata Kociewia i LGD Gminy Powiatu Świeckiego oraz Lokalną organizacją Turystyczną Kociewie przygotowało i zrealizowało projekt współpracy pt.: „Podniesienie rozpoznawalności marki Kociewie poprzez zintegrowaną kampanię informacyjną”.	przekazanie informacji o istnieniu i walorach Kociewia jak największej liczbie potencjalnych turystów.	przeprowadzenie 5 działań bezpośrednich (tzw. flash-mobów) w Sopocie, Gdańsku, Bydgoszczy, Toruniu i Warszawie oraz działań związanych z dystrybucją materiałów promocyjnych i gadżetów reklamowych podczas trasy promocyjnej (tzw. Road show) w tych samych lokalizacjach

3.8. Ocena funkcjonowania LGD

Pytania badawcze

14. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
15. Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
16. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?

Partnerzy w ramach LGD spotykali się systematycznie, także w okresie pandemii i ograniczonych możliwości kontaktowania się ze sobą, co sprzyjało efektywnej i skutecznej realizacji LSR.

Stowarzyszenie podejmowało kilka rodzajów działań informacyjnych kierowanych bezpośrednio do mieszkańców i interesariuszy. Poza stosunkowo mało licznymi spotkaniami z mieszkańcami, było to także doradztwo indywidualne (łącznie z takiego doradztwa skorzystało 153 osoby). Najważniejszym miernikiem skuteczności działań informacyjno-promocyjnych jest jednak liczba odwiedzin strony internetowej stworzonej przez LGD (prawie 270 tys. odwiedzin).

Biorąc pod uwagę sposoby pozyskiwania wiedzy o LGD (wiedza przekazywana między mieszkańcami, i podczas wydarzeń lokalnych) warto rozważyć zwiększenie roli bezpośrednich kontaktów z mieszkańcami w celach informacyjnych w kolejnym okresie realizacji LSR.

Tabela 24. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych

L.p.	Sposób realizacji celów informacyjno-promocyjnych	Liczba działań (wskaźniki produktu)
1	Spotkania z mieszkańcami	11
2	Doradztwo indywidualne	153
3	Liczba odwiedzin strony internetowej	268573

O trafności i skuteczności tych działań świadczą też wypowiedzi beneficjentów. Otrzymywali oni informację bezpośrednio z LGD (30%) lub dowiadywali się o możliwościach udziału w Programie dzięki bezpośrednim spotkaniom z mieszkańcami lub ze strony internetowej LGD (50%). Uzyskiwane w ten sposób informacje oceniali jako wyczerpujące i dostosowane do ich potrzeb, a według większości także zachęcające do aplikowania (m.in. instrukcja „krok po kroku”).

Tabela 25. Źródło wiedzy o LGD (beneficjenci)

Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?	beneficjenci
1. informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media)	50,0
2. dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, itp.)	30,0
3 od liderów lokalnych	10,0
Inne	10,0

Tabela 26. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci)

Czy uzyskane informacje były:	tak	nie
wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	100,0	0,0
dostosowane do potrzeb odbiorcy	100,0	0,0
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	90,0	10,0

O skuteczności działań informacyjnych świadczy także fakt, że mieszkańców cechuje wysoka świadomość działań podejmowanych dzięki obecności środków UE na obszarze LSR, nawet jeśli osobiście nie uczestniczyli w tych projektach. Zdecydowana większość mieszkańców (i wszyscy beneficjenci) mogła skorzystać z infrastruktury, która powstała dzięki tym środkom i przedsięwzięciom realizowanym w ramach LSR.

Tabela 27. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD

Korzystanie z przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR	Mieszkańcy		Beneficjenci	
	tak	nie	tak	nie
Czy wiadomo Pani/Panu o tym, żeby w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych?	87,2	12,8	100,0	0
Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych	40,6	59,6	100,0	0
Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych	85,1	14,9	100,0	0

Należy uznać, że obecne działania służące realizacji LSR są skuteczne i efektywne również ze względu na fakt, że cieszą się one wysokim uznaniem społecznym. Aż 87,5% mieszkańców uważa, że należy utrzymać obecne założenia LSR w przyszłości. Połowa mieszkańców oczekiwałaby wprowadzenia do LSR zmian.

Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD

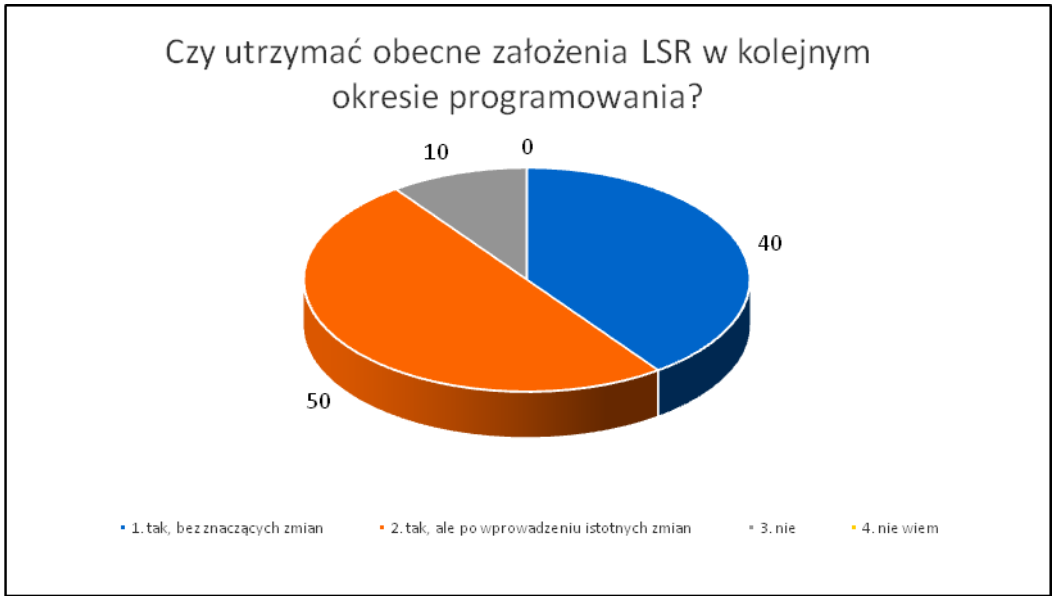

Zmiany te powinny dotyczyć w szczególności – zdaniem mieszkańców – skali działań na rzecz infrastruktury drogowej i powiązanej z nią infrastruktury dla pieszych. Zwracano także uwagę na konieczność wzmocnienia działań proekologicznych i tych, które sprzyjają rozwojowi turystyki bez jednoczesnego zwiększania presji przyrodniczej (agroturystyka).
Z drugiej strony podkreślano konieczność dalszych działań na rzecz wzmacniania samej społeczności lokalnej i budowania więzi wewnątrz niej przez organizowanie wydarzeń dla mieszkańców, ale także z ich aktywnym udziałem. Wśród ważnych celów mieszkańcy dostrzegają też konieczność wspierania osób potrzebujących, w tym seniorów, zarówno w postaci opieki dla takich osób, ale także tworzenia

i zagospodarowania miejsc spotkań dla tej grupy mieszkańców. Podobnie widziana jest rola LGD w odniesieniu do młodzieży – według badanych niezbędne są działania hamujące jej odpływ na stałe z miejscowości. Można to, ich zdaniem, osiągnąć tworząc miejsca i okazje do spotkań, miałoby to zwiększać więzi młodych z miejscem i ich gotowość wiązania dorosłego życia z obszarem LSR.

3.9. Ocena procesu wdrażania

Pytania badawcze

17. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
18. Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
19. Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
20. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Realizacja finansowa i rzeczowa odbywała się zgodnie z planem. Ze sprawozdania LGD wynika, że działania we wszystkich obszarach podejmowane były regularnie. Ogłoszono łącznie 21 naborów wniosków.

Z badania beneficjentów wynika, że czuli się oni odpowiednio poinformowani o planowanych działaniach LGD, a jakość uzyskanych informacji były bardzo wysoka i umożliwiła przygotowanie wysokiej jakości wniosków o dofinansowanie. Zasady przyznania środków były dla badanych przejrzyste i przyjazne.

Tabela 28. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci)

Czy w Pani/Pana ocenie:	tak	Nie
rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu	100,0	0,0
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji	100,0	0,0
procedury naboru były przejrzyste	100,0	0,0
procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	100,0	0,0

Pewnym potwierdzeniem tego, że procedury były przejrzyste, a rodzaj pozyskiwanych przez potencjalnych beneficjentów był wystarczający jest fakt, że wszystkim badanym udało się osiągnąć założone wskaźniki lub na etapie realizacji badania, nie było przesłanek do oceny, że ich osiągnięcie może być zagrożone. To sygnał, że informacje, jakie otrzymywali wnioskodawcy były właściwe, przejrzyste i zrozumiałe na tyle, że mogli dobrze przygotować swoje przedsięwzięcia.

Wykres 3. Stopień osiągnięcia założonych celów (beneficjenci)

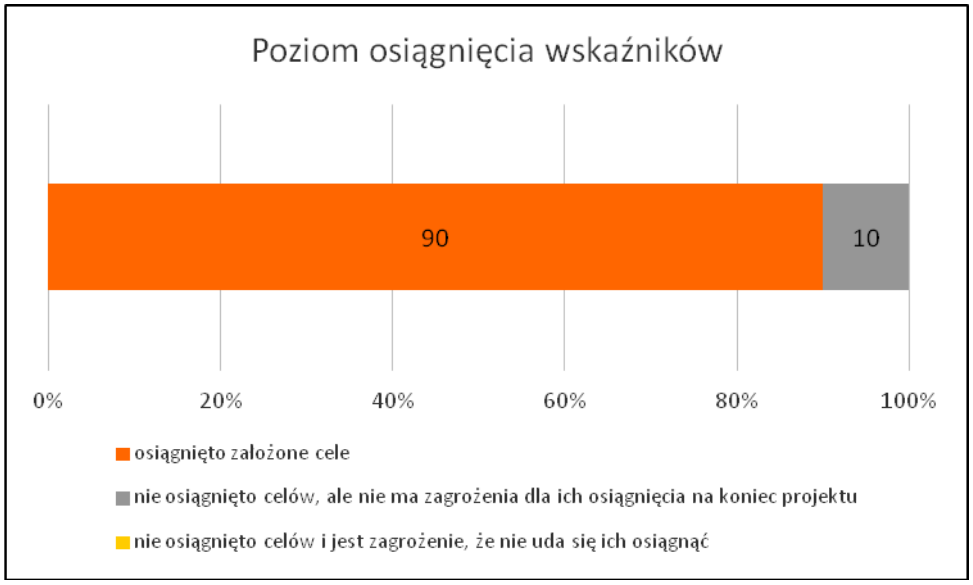

Jednocześnie, należy zwrócić uwagę, że jeśli pojawiły się jakieś trudności w realizacji przyjętych wskaźników, to leżały one po stronie zewnętrznej – zmieniły się warunki zewnętrzne realizacji zamierzeń (np. zamierzano zwiększyć zatrudnienie, ale w wyniku zmian na rynku pracy, trudno było pozyskać nowych pracowników).

Tabela 29. Źródła trudności w osiągnięciu celów (beneficjenci)

Jeśli istnieje zagrożenie, że nie wszystkie cele zostaną osiągnięte, jakie mogą być tego powody (proszę zaznaczyć wszystkie prawdziwe odpowiedzi)?	Procent*
diagnoza potrzeb społeczności nie była (w pełni) trafna – źle wyznaczono cele	0
cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	100
przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne	0
nie byliśmy przygotowani kadrowo do realizacji	0
brakowało wsparcia ze strony LGD	0
brakowało wsparcia ze strony innych instytucji	0

*dane nie sumują się do 100%, można było wskazać więcej niż 1 odpowiedź

Zwróćmy uwagę, że beneficjenci źródło trudności w realizacji działań lokują raczej w wymogach programowych (ilość i poziom skomplikowania dokumentów powstających poza LGD), a nie po stronie, na którą miały wpływ działania stowarzyszenia lub sam beneficjent.

Tabela 30. Czynniki wpływające na osiąganie wskaźników

Co ułatwia, a co utrudnia osiąganie założonych wskaźników?	**ułatwia**	**utrudnia**	**Bez znaczenia**
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	100		
trafność wskaźników	100		
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów powstających poza LGD)	10	80	10

3.10. Wartość dodana podejścia LEADER

Pytania badawcze

21. Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
22. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
23. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
24. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?

Jednym z założeń programu LEADER jest budowanie więzi pomiędzy różnymi aktorami lokalnej przestrzeni społecznej. Ważną rolę ma tu do spełnienia Lokalna Grupa Działania, która służyć może jako inicjator, ale także platforma do współpracy różnych podmiotów. Rolę tę wypełnia na kilka sposobów, po pierwsze w sama konstrukcja Rady LGD sprzyja współpracy międzysektorowej, po drugie inicjuje działania, które mogą realizować wspólnie osoby reprezentujące różne społeczne grupy, wreszcie, po trzecie, może dzięki spotkaniom ze społecznością lokalną tworzyć przestrzeń do wchodzenia ze sobą w interakcje i podejmowania wspólnych działań.

Z tej perspektywy, ważne jest to, jak LGD jest postrzegana zarówno przez mieszkańców (a wśród nich tych, którzy nie korzystali z finansowania), jak i przez członków stowarzyszenia LGD oraz osób podejmujących w imieniu LGD decyzji o kierunkach działań (Rada, Zarząd).

Co trzeci mieszkaniec pytany o to, czy wie, czym jest LGD, jeśli nie pomagać im w odpowiedzi (przez podanie pełnej nazwy stowarzyszenia) odpowiada negatywnie. Z drugiej strony, jeśli pytanie wspomagano przez podanie nazwy stowarzyszenia, proporcje te radykalnie się zmieniają. Aż 95,2% badanych mieszkańców wie, co to za stowarzyszenie. Różnica między znajomością spontaniczną i wspomaganą oznacza, że warto ułatwić identyfikację LGD przez dalsze działania informacyjno-promocyjne.

Wykres 4. Znajomość LGD wśród mieszkańców

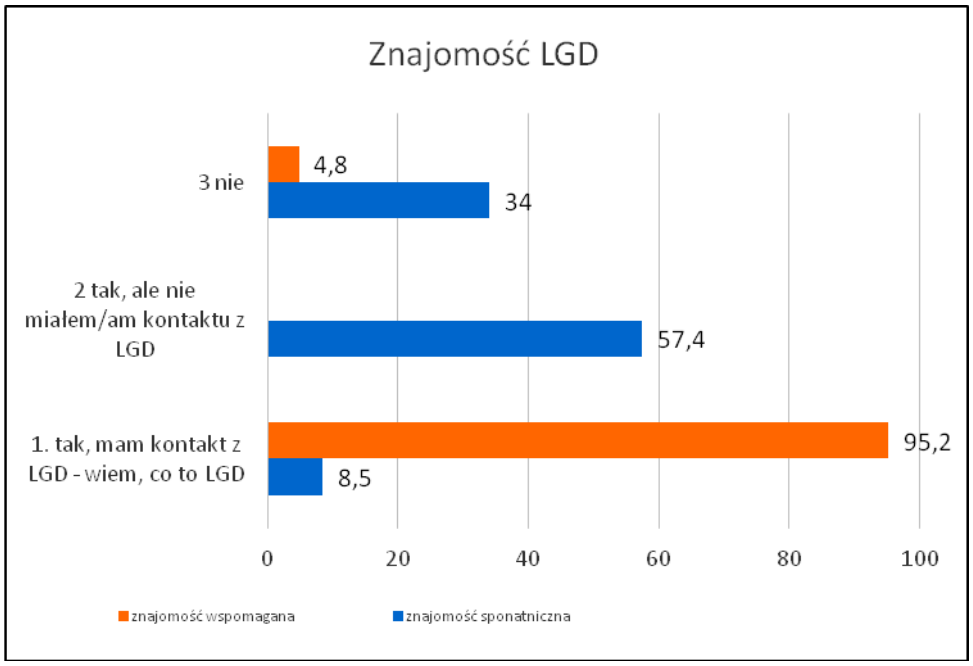

Jednocześnie zwróćmy uwagę, że znajomość LGD bywa powierzchowna – zdecydowana większość badanych (74,2%) uznała, że jest ona słaba. Największy poziom własnej wiedzy o tym, czym jest LGD deklarowali ci mieszkańcy, którzy mieli z nią bezpośrednią (i uświadomioną) styczność.

Wykres 5. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania

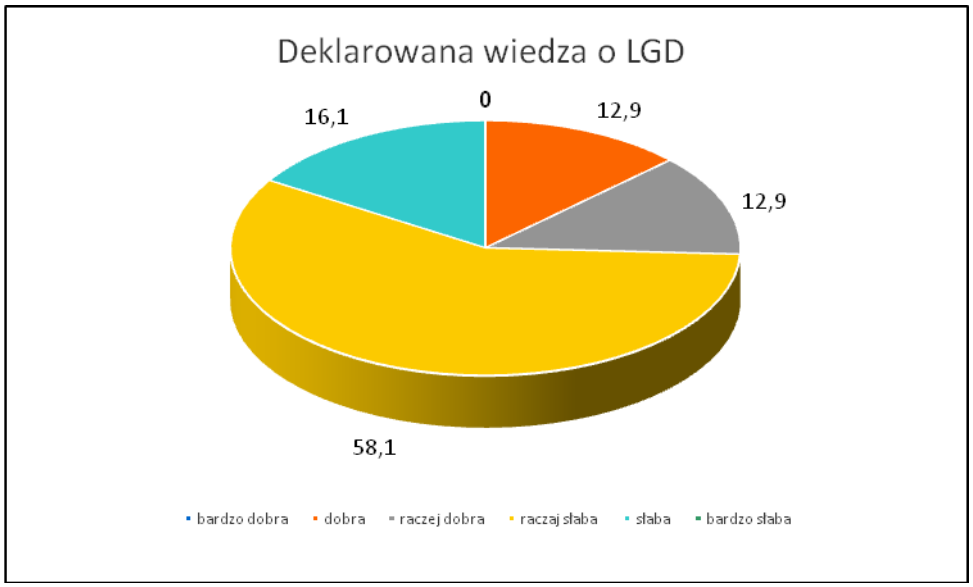

Mieszkańcy najczęściej dowiadują się o LGD od innych mieszkańców (38,7%) lub przy okazji lokalnych spotkań i imprez (32,3%), rzadziej z lokalnych mediów (16,1%). Mniej skutecznym sposobem informowania o tym, czym zajmuje się LGD okazują się ulotki i plakaty (w przeciwieństwie do umieszczenia informacji o LGD przy przedsięwzięciach finansowanych ze środków PROW – jak dowiadujemy się w wywiadach indywidualnych). Badani nie wskazali samorządu ani punktów informacji europejskiej jako źródła wiedzy o LGD – z danych gromadzonych przez LGD wynika jednak, że co roku w wyniku kontaktu z PIE trafia do stowarzyszenia kilkanaście osób lub podmiotów.

Tabela 31. Źródła wiedzy o LGD - mieszkańcy

Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania?	Procent*
ulotki, plakaty	9,7
informacje medialne/lokalna prasa	16,1
imprezy i spotkania lokalne	32,3
działania animacyjne LGD	3,2
od innych mieszkańców	38,7
samorząd gminy	0
samorząd powiatu lub regionu	0
punkty informacji europejskiej	0
interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD	0
inne, jakie?	0

Mieszkańcy, którzy mają jakieś wyobrażanie o LGD (tzn. zadeklarowali, że w ogóle spotkali się z tą nazwą), widzą w stowarzyszeniu przede wszystkim platformę informacyjną – miejsce, w którym najlepiej wiadomo o tym, co dzieje się w gminie (40,4%), ale także instytucję, która służy poprawie współpracy samorządu z mieszkańcami (38,3%). Ważną funkcją Lokalnej Grupy Działania – według co piątego badanego – jest to, że służy ona tworzeniu stałych rozwiązań, których celem jest poprawa współpracy między różnymi podmiotami w gminie. To bardzo ważne, oznacza bowiem, że można liczyć na to, że współpraca, do której dochodzi dzięki LGD lub z udziałem Grupy, jest bardziej trwała niż czas realizacji konkretnych przedsięwzięć.

Wykres 6. Funkcje LGD w opinii mieszkańców

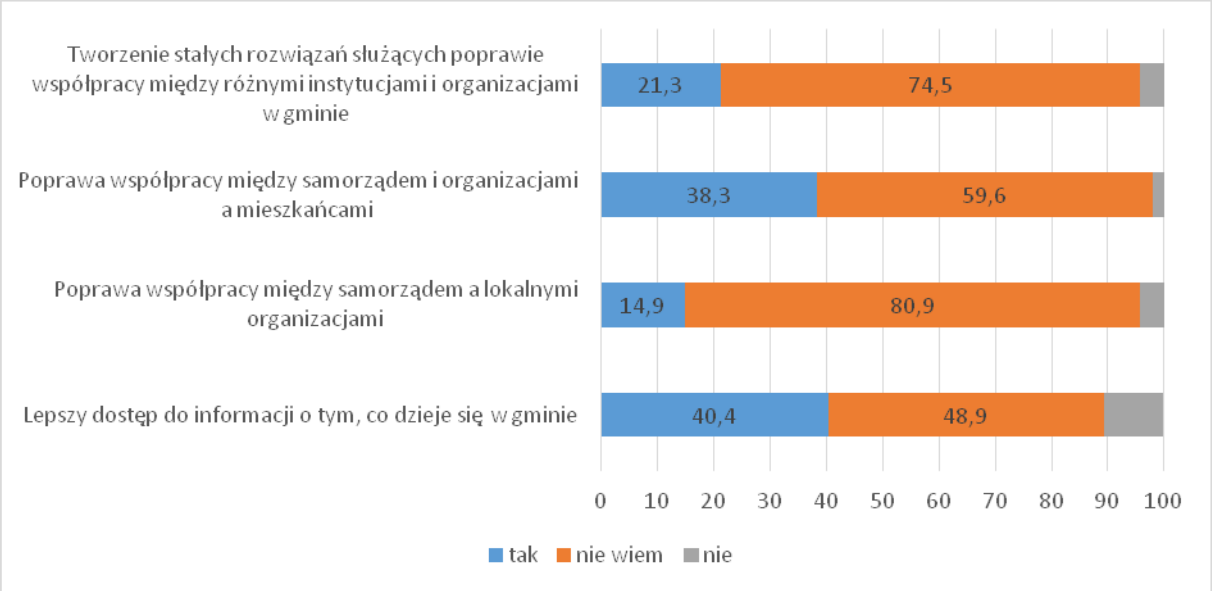

Wyznaczone w LSR cele rozwojowe są w pełni spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR, a zaplanowane i realizowane przedsięwzięcia przyczyniają się do jego wzmocnienia.

4.Odpowiedzi na pytania badawcze

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
1	Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?	3.1	Cel główny oraz przypisane do niego cele szczegółowe zostały zrealizowane w znaczącym stopniu. Pozostaje tylko kilka obszarów działań, które wymagają dalszych działań, te jednak już są zaplanowane (zgodnie z planem i harmonogramem) i możliwe do realizacji do roku 2024. Cele te pozostają nadal aktualne.
2	Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?	3.2	Realizowane działania mają pozytywny wpływ na kapitał społeczny obszaru LSR – szczególnie wpływa na poziom aktywności społecznej mieszkańców (połowa mieszkańców, którzy wykazują aktywność, robi to pod wpływem zachęt ze strony LGD). Zwiększyło się poczucie sprawczości mieszkańców.
3	W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?	3.2	W przyszłości należy w dalszym ciągu wspierać istniejące już organizacje pozarządowe oraz tworzyć i wspierać sieć nieformalnych liderów lokalnych, którzy zachęcaliby mieszkańców do większej aktywności społecznej.
4	W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?	3.3	Bezpośredni wpływ LSR to powstanie nowych przedsiębiorstw (32), rozwój istniejących już firm (8), których wyrazem jest stworzenie 53 nowych miejsc pracy oraz rozwój oferowanych usług i produktów. LSR ma także pośredni wpływ na przedsiębiorczość dzięki poprawie infrastruktury lokalnej.
5	Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?	3.3	Mieszkańcy uważają wspieranie przedsiębiorczości za kluczowe dla dalszego rozwoju obszaru. Branżami, na które wg mieszkańców w szczególności należałoby zwrócić uwagę są te działy, które silnie odwołują się do potencjałów lokalnych – rozwój turystyki, w tym agroturystyki, rolnictwa.

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
			Niezbędne jest wspieranie małych i mikroprzedsiębiorstw, w tym zakładów rzemieślniczych, usług gastronomicznych, lokalnej komunikacji.
6	W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?	3.4	Poziom atrakcyjności obszaru zwiększył się lub udało się utrzymać jego standard. W LSR nie przewidywano realizacji celów ukierunkowanych na rozwój turystyki. W ramach działań LGD powstało 9 nowych obiektów sportowo-rekreacyjnych, a 1 został zmodernizowany
7	W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?	3.4	Mieszkańcy oczekiwaliby, żeby wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego, w szczególności przez dalszy infrastruktury komunikacyjnej (ułatwienie przepływu mieszkańców i turystów wewnątrz obszaru LSR). Poza tym wskazywano na konieczność wsparcia: • dalszego rozwoju oferty rekreacyjnej • wsparcia turystyki indywidualnej. • potrzebie wsparcia rozbudowywania kameralnej (agroturystycznej) bazy noclegowej • zwiększenia ilości ofert samodzielnego zagospodarowywania czasu przez turystów (szlaki, atrakcje, oferta umożliwiająca różnorodne formy zagospodarowania czasu) • lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego • wsparcie wykorzystania potencjału kulturalny obszaru (kuchnia regionalna, rzemiosło - rękodzieło)
8	Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?	3.5	W LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane, a podejmowane działania odpowiadały na potrzeby tych grup. Rekomendujemy wzmocnienie tych działań przez zwiększenie wagi kryterium oceny projektu.

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
9	Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?	3.5	Poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego w okresie realizacji LSR spadł. Utrzymuje się niekorzystna sytuacja kobiet na rynku pracy. Korzystne zmiany mają różną dynamikę w gminach tworzących obszar LSR. Należy uwzględnić, że realizacja LSR pokrywała się w czasie z okresem wzrostu gospodarczego.
10	Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?	3.5	Ze względu na sytuację kobiet na rynku pracy, warto uwzględnić w kolejnej perspektywie takie wsparcie przedsiębiorczości, które nakierowane jest na poprawę dostępności usług opiekuńczych (dla osób zależnych – dzieci i seniorów) oraz rozwiązań przyjaznych pracownikom.
11	W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?	3.6	Aż ok. 80% projektów cechowała się innowacyjnością.
12	Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?	3.6	Projekty cechowała innowacyjność produktowa, organizacyjna lub marketingowa. W części projektów wymienione rodzaje innowacji były ze sobą powiązane.
13	Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?	3.7	Zrealizowano 1 z zaplanowanych projektów współpracy. Efekty odpowiadały w pełni założeniom. Przygotowano do realizacji 2 projekt.
14	Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?	3.7	Ocena będzie możliwa po zakończeniu wszystkich projektów współpracy.
15	Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?	3.8	Tak
16	Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?	3.8	Dobrano odpowiednie środki informacyjno-promocyjne do postawionych celów.
17	Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?	3.8	LGD bardzo sprawnie realizuje LSR, kontynuacja dotychczasowych działań.
18	Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?	3.9	Tak
19	Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco	3.9	Tak, z wyjątkiem przedłużającej się procedury

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
	przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?		biurokratycznej w Instytucji Zarządzającej
20	Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?	3.9	Tak
21	Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?	3.9	Tak
22	Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?	3.10	Tak
23	Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?	3.10	Tak
24	Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?	3.10	Tak, w pełni
25	Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?	3.10	Dzięki wysokiej spójności celów działań sformułowanych w LSR inwestycje są komplementarne.

5. Wnioski i rekomendacje

Wniosek	Rekomendacja
Niemal wszystkie postawione cele zostały zrealizowane.	Dalsza planowa realizacja celów
Pojedyncze wskaźniki rezultatu są trudno mierzalne, ponieważ wymagają one informacji zwrotnej od beneficjentów lub realizatorów działań grantowych	Warto rozważyć taką konstrukcję przyszłych wskaźników, aby były one mierzalne nawet przy małej aktywności informacyjnej innych podmiotów.
Nierównomierna jest aktywność mieszkańców poszczególnych gmin.	Intensyfikacja działań informacyjno-promocyjnych w gminach mniej dotąd aktywnych (Morzeszczyn, Subkowy)
Cele LSR są nadal aktualne. Ma to być efektem trafnej diagnozy	Konsultacje społeczne nowych założeń LSR
Wsparcie dla NGO jest wystarczające. Działania LGD mają duże znaczenie dla podejmowania aktywności społecznej przez mieszkańców - połowa z tych, którzy deklarują własną aktywność, podjęła działania pod wpływem LGD.	Jeśli miałyby w dalszej perspektywie służyć wzmocnieniu potencjału organizacji należałoby kierować działania także do nieformalnych liderów lokalnych i z ich pomocą aktywizować mieszkańców.
Poczucie sprawczości i wpływu mieszkańców jest umiarkowane.	Wymaga dalszego wzmacniania przez włączanie mieszkańców w procesy decyzyjne oraz działania na rzecz społeczności LSR.
Realizacji LSR przyczyniła się do wzmocnienia istniejących firm i powstania nowych przedsiębiorstw. Powstały 53 miejsca pracy. Zmiany te są zauważalne przez mieszkańców (zauważają większą dostępność ofert pracy, ale bez jednoczesnej poprawy atrakcyjności tych ofert)	Kontynuacja dotychczasowych działań.
Znaczącym elementem inwestycji podejmowanych w ramach LSR były te nakierowane na rozwój turystyki. W ramach LSR udało się zwiększyć i poprawić jakość oferty rekreacyjnej i sportowej.	Kontynuacja dotychczasowych działań.
W okresie realizacji LSR zmniejszył się poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego na większości jego obszaru. Nadal niezbędne są działania kierowane do osób narażonych na wykluczenie z rynku pracy: kobiety po urodzeniu dziecka oraz młodzi ludzie (do 30 roku życia)	Utrzymanie definicji grup defaworyzowanych
Ze względu na ryzyko wykluczenia tych grup (kobiety, młodzi) oraz z powodu niekorzystnych zmian demograficznych, brakuje wsparcia takich	Wzmocnienie kryterium punktowego dla grup defaworyzowanych

Wniosek	Rekomendacja
projektów, które premiowałyby przedsięwzięcia służące rozwojowi usług dla osób zależnych (co umożliwiłoby kobietom powrót na rynek pracy) oraz elastycznych rozwiązań zatrudnieniowych (większa szansa dla młodych).	
Zrealizowano 50 projektów innowacyjnych (blisko 80% wszystkich), głównie o charakterze produktowym, organizacyjnym lub marketingowym.	Kontynuacja dotychczasowych działań Powiązanie kryteriów oceny z oceną oddziaływania na środowisko
Zrealizowano projekt współpracy, które przyniósł efekty zgodne z założeniami.	Kontynuacja dotychczasowej współpracy
Wysoko oceniana jest przejrzystość, przyjazność i przystępność informacji. Niżej oceniana jest strona biurokratyczna aplikacji (odpowiedzialność za tę komplikację lokowana jest poza LGD)	Dążenie do uproszczenia procedur poza LGD.
Beneficjenci oceniają wsparcie ze strony LGD jako odpowiednie do ich potrzeb	Kontynuacja dotychczasowych działań
Wartością dodaną podejścia Leader jest przede wszystkim budowanie więzi między różnymi aktorami społecznymi i współpraca międzysektorowa. Ważną wartością dodaną jest też zwiększająca się integracja mieszkańców.	Kontynuacja dotychczasowych działań
Mieszkańcy postrzegają LGD jako trwałą, stabilną organizację, która ma charakter pomostowy – pozwala na zawiązywanie partnerstw międzysektorowych, sprzyja dialogowi społecznemu i wypracowywaniu komplementarnych rozwiązań.	Kontynuacja dotychczasowych działań

Spis tabel i wykresów

Tabela 1. Logika wyznaczonych celów szczegółowych i przedsięwzięć LSR 6

Tabela 2. Postęp finansowy 8

Tabela 3. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy 10

Tabela 4. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy 10

Tabela 5. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach 11

Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów 11

Tabela 7. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD 13

Tabela 8. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców 14

Tabela 9. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną 14

Tabela 10. Poczucie wpływu na lokalną społeczność 15

Tabela 11. Ocena współdziałania, jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania 15

Tabela 12. Ocena współdziałania, jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania 15

Tabela 13. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców 16

Tabela 14. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym 17

Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców 18

Tabela 16. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców 19

Tabela 17. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru 19

Tabela 18. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy 20

Tabela 19. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2014 roku w opinii mieszkańców 22

Tabela 20. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach w opinii mieszkańców 23

Tabela 21. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców 23

Tabela 22. Sytuacja społeczna na obszarze LGD 25

Tabela 23. Projekty współpracy 29

Tabela 24. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych 30

Tabela 25. Źródło wiedzy o LGD (beneficjenci) 30

Tabela 26. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci) 30

Tabela 27. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD 31

Tabela 28. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci)..... 33
Tabela 29. Źródła trudności w osiągnięciu celów (beneficjenci)..... 34
Tabela 30. Czynniki wpływające na osiąganie wskaźników..... 34
Tabela 31. Źródła wiedzy o LGD - mieszkańcy..... 36

Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców 22
Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD 29
Wykres 3. Stopień osiągnięcia założonych celów (beneficjenci) 31
Wykres 4. Funkcje LGD w opinii mieszkańców 32
Wykres 5. Znajomość LGD wśród mieszkańców 33
Wykres 6. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania 34

Załączniki. Narzędzia badawcze

Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI)

Szanowni Państwo,
zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.
Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczere odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Rozwój gminy i powiatu

25. Proszę o ogólną ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej gminy:

□ bardzo dobra – gmina/powiat nie doświadcza znaczących problemów gospodarczych i społecznych	□ dobra – pojawiają się problemy, ale możliwe jest ich rozwiązywanie	□ raczej dobra – pojawiają się problemy, większość z nich może być rozwiązana
□ raczej zła – pojawiają się problemy, tylko część z nich może być rozwiązana	□ zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest trudna do rozwiązania	□ bardzo zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest niemożliwa do rozwiązania

26. Jak sytuacja gminy zmieniała się w ostatnich latach (od 2014 roku)?

Sytuacja gospodarcza	□ poprawiła się	□ bez zmian	□ pogorszyła się
Sytuacja społeczna	□ poprawiła się	□ bez zmian	□ pogorszyła się

27. Jakie zmiany sytuacji gospodarczej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?

liczba nowopowstających przedsiębiorstw	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
ilość inwestycji gospodarczych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Ilość ofert pracy	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
atrakcyjność ofert pracy	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
rozwój infrastruktury turystycznej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
warunki prowadzenia firm	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Działań na rzecz osób bezrobotnych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Działań na rzecz osób młodych (do 35 rż)	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Działań na rzecz osób po 50 rż	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie

28. Jakie zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?

poziom bezrobocia	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
odpływ ludzi młodych z gminu/powiatu	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie

29. Czy gmina zmieniła się w ostatnich 5 latach ze względu na:

Poziom atrakcyjności turystycznej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Promocji dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Infrastruktury i oferty kulturalnej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Tożsamości mieszkańców z regionem	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie

30. Jak wyobraża sobie Pan(i) dalsze kierunki rozwoju turystyki w gminie – jak powinna się zmieniać w najbliższych latach?

a. ……..
b. ……..
c. ……..

31. Czy są jakieś branże gospodarcze, których rozwój w szczególności powinien być wspierany, żeby gmina mogła się rozwijać? Jeśli tak, jakie?

a. ……..
b. ……..
c. ……..

Wpływ mieszkańców na sytuację gminy

32. Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości?

1. tak	2 nie wiem	3 nie

33. Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy?

1. tak	2 nie wiem	3 nie

34. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogę pomóc potrzebującym

35. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina

36. Czy kiedykolwiek podejmował(a) P. działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?

1. tak	2 Nie

37. Czy do któryś z tych działań został(a) Pan(i) zachęcona przez Lokalną Grupę Działania?

1. tak	2 Nie

38. **Co mogłoby zachęcić Panią/Pana do tego, aby włączyła się Pani/włączył Pan w działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?**
    a. **……..**
    b. **……..**
    c. **……..**
39. **Czy wiadomo Pani/Panu o tym, żeby w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych?**

1. tak	2 nie

40. **Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych**

1. tak	2 nie

41. **Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych**

1. tak	2 nie

Lokalna Grupa Działania i Lokalna Strategia Rozwoju

42. **Czy słyszał(a) Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania funkcjonującej w Pana/Pani gminie?**

1. tak, mam kontakt z LGD	2 tak, ale nie miałem/am kontaktu z LGD	3 nie **(do pyt. 22)**

43. **Czy może Pani/Pan podać nazwę tej Lokalnej Grupy Działania?**
    Nazwa: …….
    Jeśli nazwa nie jest poprawna:
    Czy słyszał(a) Pani o ……..[podać respondentowi nazwę LGD]

□ tak	□ nie

44. **Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania?**

□ ulotki	□ plakaty	□ informacje medialne/lokalna prasa
□ imprezy i spotkania lokalne	□ działania animacyjne LGD	□ od innych mieszkańców
□ samorząd gminy	□ samorząd powiatu lub regionu	□ punkty informacji europejskiej
□ interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD		□ inne, jakie?

45. **Jak ocenia Pan(i) swoją znajomość działań Lokalnej Grupy Działania:**

□ bardzo dobra	□ dobra	□ raczej dobra
□ raczej zła	□ zła	□ bardzo zła

46. **Które z grup mieszkańców są w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):**

1. dzieci i młodzież	2 osoby niepełnosprawne	3 seniorzy	4. osoby samotne
5.rodziny z dziećmi	6 osoby ubogie	7 kobiety	8 inne grupy, jakie?
9 nie ma takich grup (do pyt. 24)			

47. **Lokalna Grupa Działania podejmuje działania, które kierowane są do różnych grup mieszkańców. Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie:**

dzieci i młodzieży	□ tak	□ nie wiem	□ nie
osób niepełnosprawnych	□ tak	□ nie wiem	□ nie

osób starszych	□ tak	□ nie wiem	□ nie
osób samotnych	□ tak	□ nie wiem	□ nie
rodzin z dziećmi	□ tak	□ nie wiem	□ nie
osób ubogich	□ tak	□ nie wiem	□ nie
kobiet	□ tak	□ nie wiem	□ nie
przedsiębiorców	□ tak	□ nie wiem	□ nie
rolników	□ tak	□ nie wiem	□ nie

48. Czy są jakieś ważne sprawy i problemy lokalne, które powinny w szczególności stać się przedmiotem działania Lokalnej Grupy Działania? Jeśli tak, jakie?

a. ……..
b. ……..
c. ……..

49. Czy w Pani/Pana opinii powstanie Lokalnej Grupy Działania sprzyja:

Lepszemu dostępowi do informacji o tym, co dzieje się w gminie	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Poprawie współpracy między samorządem a lokalnymi organizacjami	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Poprawie współpracy między samorządem i organizacjami a mieszkańcami	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Tworzeniu stałych rozwiązań służących poprawie współpracy między różnymi instytucjami i organizacjami w gminie	□ tak	□ nie wiem	□ nie

Beneficjenci

50. Czy korzystał(a) Pan(i) ze środków z Lokalnej Grupy Działania?

1. tak	2 nie

51. Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?

1. informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media)	2. dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, itp.)	3 od liderów lokalnych	4 inne, jakie? …….

52. Czy uzyskane informacje były:

wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	**1** 1 tak	**2** 2 nie
dostosowane do potrzeb odbiorcy	**1.** 1 tak	**2.** 2 nie
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	1 tak	2 nie

53. Czy w Pani/Pana ocenie:

rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu?	1 tak	2 nie
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji?	1 tak	2 nie
procedury naboru były przejrzyste?	1 tak	2 nie

procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	1 tak	2 nie

54. Jaki jest stopień osiągnięcia założonych celów?

□ osiągnięto założone cele (do pyt. 32)	□ nie osiągnięto celów, ale nie ma zagrożenia dla ich osiągnięcia na koniec projektu	□ nie osiągnięto celów i jest zagrożenie, że nie uda się ich osiągnąć

55. Jeśli istnieje zagrożenie, że nie wszystkie cele zostaną osiągnięte, jakie mogą być tego powody (proszę zaznaczyć wszystkie prawdziwe odpowiedzi)?

□ diagnoza potrzeb społeczności nie była (w pełni) trafna – źle wyznaczono cele	□ cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	□ przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne
□ nie byliśmy przygotowani kadrowo do realizacji	□ brakowało wsparcia ze strony LGD	□ brakowało wsparcia ze strony innych instytucji
□ inne, jakie?		

56. Co ułatwia, a co utrudnia osiąganie założonych wskaźników?

Czynnik wpływający na osiąganie wskaźników	**Czy ten czynnik ułatwia, utrudnia czy może nie ma znaczenia?**
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia
trafność wskaźników	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów)	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia
Inne, jakie?	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia

57. Czy w P. opinii w kolejnym okresie programowania należy utrzymać obecne rozwiązanie – rozwój lokalny kierowany przez społeczność wdrażany przez LGD?

1. tak, bez znaczących zmian	2. tak, ale po wprowadzeniu istotnych zmian (do pyt. 34)	3. nie (do pyt. 35)	4. nie wiem

58. Jeśli niezbędne są poważne zmiany, czego powinny dotyczyć?

1. …….
2. ……
3. ……

59. Jeśli nie, dlaczego?

1. …….
2. ……
3. ……

Informacje o respondencie

M1. Nazwa gminy: ……..

M2. Nazwa powiatu: ……..

M3. Płeć:

1. kobieta
2. mężczyzna

M4. Wiek …….

M5. Wykształcenie:

1. podstawowe/gimnazjalne
2. zasadnicze zawodowe
3. liceum ogólnokształcące/ zawodowe/ technikum
4. pomaturalne/ policealne

5. studia licencjackie bądź inżynierskie
6. studia magisterskie, magisterium plus (np. doktorat, dwa kierunki)

M6. Ile osób (wszystkich domowników) liczy P. gospodarstwo domowe?.....

M7. Czy obecnie jest P. zatrudniony/a?

1. tak (*przejdź do pyt. M9*) 2. nie

M8. Jeśli obecnie P. nie pracuje, czy pracował/a P. w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

1. tak 2. nie

M9. Jak ocenia P. sytuację materialną swojej rodziny?

1. wystarcza nam na wszystkie potrzeby i na oszczędności
2. wystarcza nam na wszystkie potrzeby
3. wystarcza nam tylko na potrzeby podstawowe
4. nie wystarcza nawet na podstawowe potrzeby

M10. Czy na tle innych rodzin w gminie sytuacja materialna P. rodziny jest:

1. lepsza 2. taka sama 3. gorsza

M11. Gdyby nic Pani/Pana nie ograniczało, gdzie chciał(a)by Pan(i) mieszkać:

1 tu, gdzie teraz 2. gdzieindziej w województwie
3. gdzieindziej w kraju 4. za granicą

M12. A Pani/Pana dzieci? Gdzie chciał(a)by Pan(i), żeby mieszkały w przyszłości:

1 tu, gdzie teraz 2. gdzieindziej w województwie
3. gdzieindziej w kraju 4. za granicą

Dziękujemy za udział w badaniu!

LGD (IDI)

Szanowni Państwo,

zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.
Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczere odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.
Państwa wypowiedzi są w pełni anonimowe i zostaną przedstawione w zbiorczych zestawieniach lub formie uniemożliwiającej identyfikację rozmówcy.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Informacje podstawowe

M1. Nazwa LGD *(do uzupełnienia przez badacza)***:**
…….

M2. Funkcja sprawowana przez respondenta (*do uzupełnienia przez badacza)*

M3. Siedziba LGD *(do uzupełnienia przez badacza)***:**
…….

M4. Rok utworzenia LGD: …….

M5: Respondent to reprezentant: □ mieszkańców □ przedsiębiorców □ NGO

M6. Zakres interwencji, jaki miał być realizowany w ramach uzyskanych środków (zaznaczyć wszystkie realizowane cele):

□ przygotowanie lokalnej strategii rozwoju (wsparcie przygotowawcze)	□ koszty bieżącej działalności	□ rewitalizacja społeczno-gospodarcza
□ wsparcie przedsiębiorstw	□ wsparcie tworzenia inkubatora przedsiębiorczości	□ działania na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (aktywizacja)
□ animacja społeczności lokalnej (wzmacnianie potencjału społeczności)	□ rozwój gospodarki społecznej	□ poprawa i rozwijanie infrastruktury
□ usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	□ inne, jakie?	

ii. Organizacja LGD

1. **Poza zespołem pracowników LGD (biurem) ważnym ciałem jest Rada LGD:**
    a. Jak częste są posiedzenia Rady? Czy częstotliwość ta zmieniła się ze względu na wdrażanie instrumentu RLKS? Jeśli tak, czy miało to jakiś wpływ na zdolność decyzyjną (frekwencja, kworum do podejmowania decyzji, itp.)
    b. O jakich sprawach, również tych wynikających z uregulowań wewnętrznych LGD, Rada obecnie decyduje (także poza oceną i wyborem projektów)? Jakie inne sprawy powinna opiniować lub o nich decydować?
    c. Czy obecni członkowie Rady brali udział w tworzeniu LSR?
    d. W jakim stopniu Rada może wpływać na kierunek i rodzaj podejmowanych działań?
        i. W jakich sprawach instrument RLKS pozostawia swobodę decyzyjną LGD?
2. **Czy pod wpływem współpracy w ramach LGD poprawiła się komunikacja i zacieśniła sieć między aktorami wpływającymi na lokalny rozwój? Co się zmieniło?**

iii. Wdrażanie LSR

3. **Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?**
4. **Czy cele LSR są nadal aktualne?**
    i. Jakie cele już udało się osiągnąć?
    ii. Czy są takie cele, których nie udało się dotąd osiągnąć – jakie? Dlaczego?
    iii. Jeśli nie wszystkie cele są aktualne - co spowodowało, że straciły aktualność?
5. **Na jakim etapie wdrażania LSR jest Państwa LGD? Co już udało się zrobić, a co jeszcze przed Państwem?**
    a. Czy, niezależnie od etapu, udało się Państwu osiągnąć przyjęte wskaźniki? Jeśli tak, co przyczyniło się do tego sukcesu? Dopytać o wpływ takich cech jak:
        i. sprawność organizacyjna LGD;
        ii. trafność wskaźników – proszę podać przykłady takich wskaźników, których trafność była niska.
    b. Czy są jakieś wskaźniki, których osiągnięcie może być zagrożone?
        i. Jeżeli tak, proszę wskazać które?
        ii. Co spowodowało trudność w ich osiągnięciu? Tu w szczególności dopytać o:
            1. trafność wskaźników (jeśli tak – proszę podać przykład wskaźnika, który jest nietrafny);
            2. trafność diagnozy, na której opierała się LSR
            3. sprawność organizacyjna LGD; kompetencje pracowników; tempo i organizacja pracy (w tym Rady LGD),
    c. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?
6. **Czy postawione cele można było osiągnąć lepiej, szybciej, łatwiej, gdyby zastosowane były inne rozwiązania? Jakie musiałyby to być rozwiązania?**
    a. Jakie mechanizmy, powiązania, regulacje w szczególności przyspieszały wdrażanie LSR?
    b. A jakie mu przeszkadzały?
    c. Jakie wcześniejsze doświadczenia LGD wpływają na typ, zakres i łatwość wdrażania działań na rzecz rozwoju lokalnego?
7. **Co P. zdaniem utrudnia wdrażanie LGD? Proszę podać przykłady konkretnych problemów, których P. doświadczyliście:**
    a. Po stronie LGD
    b. W związku ze współpracą z JST?
8. **Jak – pod wpływem wdrażania RLKS – zmieniło się LGD i wyobrażenia Państwa o tym, czym ona jest?**

a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?
    i. Czy pod wpływem wdrażania RLKS zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jak oceniono wzrost/spadek/stagnację poziomu aktywności?
b. Jak wdrażanie LSR wpłynęło na komunikację między partnerami działań lokalnych?
c. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?

9. **Jakie zmiany należy wprowadzić, aby usprawnić wdrażanie LSR?**

iv. Rezultaty działań

10. **Jak –według P. wiedzy – realizacja LSR wpłynęła na kierunek i tempo zmian na obszarze LGD?**
    a. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?
    b. Czy przyjęte wskaźniki pozwalają na włączenie grup narażonych na wykluczenie społeczne? Dlaczego?
    c. Jak zmienia się potencjał turystyczny obszaru LGD?
    d. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
        i. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
    e. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
    f. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?
11. **Jak – pod wpływem wdrażania LSR– zmieniła się LGD i wyobrażenia mieszkańców o tym, czym ona jest?**
    a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?
        i. Czy zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jaka jest podstawa oceny tej zmiany (lub jej braku)?
        ii. Jakie inne działania (niezależnie od wdrażania LSR) wpływają na aktywność mieszkańców?
    b. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?
12. **Czym jest według P. „zrównoważony rozwój" – czy cele LSR sprzyjają osiągnięciu tego stanu? Dlaczego?**
    a. Jakie obszary tematyczne należy zaplanować dla RLKS, żeby stanowiły odpowiedź na lokalne wyzwania i jednocześnie mogły być realizowane na poziomie LGD?
    b. Które cele obecnie sformułowane w LSR P. zdaniem wpłyną najbardziej na kierunek działań w kolejnych latach?
    c. Czy przyjęte rozwiązania dotyczące wdrażania LSR będą miały wpływ na kierunek rozwoju powiatu w przyszłości? Na czym będzie polegał ten wpływ – jakie działania i rozwiązania przyjęte obecnie mogą mieć długofalowe (pozytywne lub negatywne) konsekwencje?
    d. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? Co należałoby poprawić?
13. **Czy dla realizacji celów LSR niezbędne jest rozszerzenie finansowania o środki z RPO?**